

Afval op School

Het resultaat van twee jaar begeleiding op 140 scholen

Voorwoord

Na 2 intensieve jaren is het dan zover. Voor u ligt het eindrapport van het programma Afval op school. Het programma Afval op School is geïnitieerd door Rijkswaterstaat en gefinancierd uit de kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) en het Europees fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV). Dit rapport is tot stand gekomen dankzij de inspanning en steun van vele mensen.

Ik wil graag SME en PLANterra bedanken voor hun inzet van de afgelopen 2 jaar. Daarnaast wil ik Lichte Bries, Arcadis, Bovenkamers en Accelaratio bedanken voor hun medewerking in het project.

Verder wil ik natuurlijk alle samenwerkingspartners, scholen, NME centra, gemeenten en inzamelaars bedanken die hebben deelgenomen aan het programma of die op een andere wijze een bijdrage hebben geleverd. Zonder deze partijen en enthousiaste voorlopers zou dit project niet zo'n succes zijn geworden.

Jennifer van Dijk
Afdeling Afval Circulair
Rijkswaterstaat
Oktober 2019

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Samenvatting

Afval op School is een tweejarig programma dat zich heeft gericht op het verbeteren van Afvalscheiding en Afvaleducatie op 140 PO / VO / VMBO scholen in Nederland. De opgedane ervaring en kennis uit het programma is in dit rapport samengevat onder de thema's afvalscheiding, afvaleducatie, afvalpreventie en zwerfafval.

Wanneer je als school aan de slag wil met **afvalscheiding** kan dat op vier manieren: het gescheiden afval aanbieden aan de afvalinzamelaar, een aantal afvalstromen aanbieden aan andere inzamelaars, het afval zelf verwerken of het afval zelf wegbrengen. Dit kan wat extra kosten met zich meebrengen, maar door ook te proberen het totale afval te verminderen kan je al snel een hoop geld besparen.

Het is niet altijd gemakkelijk om afvalscheiding in te voeren op school, het contract met de afvalinzamelaar moet hiervoor mogelijk worden aangepast. Je mag als school namelijk niet het gescheiden afval namelijk niet aanbieden bij het huisvuil, al wordt hier bij sommige gemeenten een uitzondering op gemaakt. Wat het proces van afvalscheiding ook lastig kan maken is weerstand van het schoolteam of de schoonmaak. Of het wegvallen van de kartrekker.

Veel scholen zijn bezig met **afvaleducatie**. Sommigen met een eenmalig project of gastles, bij anderen heeft afval een plek in een jaarlijks terugkerende projectweek of actie.

Naast afvalscheiding is het natuurlijk ook belangrijk om als school te kijken hoe je zoveel mogelijk **afval** kunt **voorkomen**. Veel scholen slaan grote slagen door het gebruik van drinkpakjes te verminderen of zelfs te verbieden. Ook kan de school het eigen beleid nog eens scherp onder de loep nemen: hoe staat de printer standaard ingesteld? Maken docenten gebruik van herbruikbare koffiemokken? En hoe zit het met de plastic verpakkingen van eten in de kantine?

Aandacht aan **zwerfafval** wordt op veel scholen gedaan door mee te doen aan (landelijke) opruimacties, zoals de Landelijke Opschoondag of leerlingen die het schoolplein adopteren. Het grote voordeel hiervan is dat ze zich verantwoordelijk voelen en het daarom ook eerder schoon houden.

Voor alle onderdelen geldt dat **gedrag** erg belangrijk is. Het neerzetten van afvalbakken – of het verbieden van drinkpakjes – is één ding, maar ervoor zorgen dat leerlingen en leerkrachten dit ook naleven is een tweede. Besteed daarom voldoende aandacht aan gedrag en bewustwording.

Ook blijkt dat **gemeenten** een belangrijke rol spelen. Zij kunnen ondersteuning bieden bij bijvoorbeeld het gescheiden ophalen van afval, meer aandacht voor educatie of meer scholen te stimuleren mee te doen. Ga je met afval aan de slag? Zorg dan zeker dat je contact opneemt met de gemeente om te kijken hoe zij kunnen helpen.

Binnen het programma zijn **diverse documenten** ontwikkeld om scholen te helpen met afval aan de slag te gaan, bijvoorbeeld een stappenplan om aan de slag te gaan, tips voor gedrag en diverse kennisdossiers.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
1. Inleiding	5
1.1. Leeswijzer	5
2. Afvalscheiding	6
2.1. Afvalscheiding ingevoerd	6
2.2. Gaan afval scheiden per 1 september 2019	7
2.3. Weerstand tegen afvalscheiding	7
2.4. Logistiek: knelpunt & oplossing	8
2.5. Opstellen afvalbeleid	9
3. Afvaleducatie	10
3.1. Afvaleducatie eenmalig	10
3.2. Afvaleducatie terugkerend	10
3.3. Weerstand tegen afvaleducatie	11
4. Afvalpreventie	12
4.1. Succesvolle afvalpreventie	12
4.2. Weerstand tegen afvalpreventie & oplossingen	13
5. Aandacht voor zwerfafval	14
6. Aandacht voor gedrag	15
7. Rol van de gemeente	16
8. De kracht van samenwerking	17
8.1. Opgeleverde producten	18
9. Conclusies	20
Bijlage I: Schoolverhalen over afvalscheiding	22
Bijlage II: Gedeelde ervaringen over afvaleducatie	31
Bijlage III: Gedeelde ervaringen over afvalpreventie	35
Bijlage IV: Gedeelde verhalen over zwerfafval	37
Bijlage V: Schoolverhalen over samenwerking met de gemeente	39

1. Inleiding

Met het programma Afval op School geeft Rijkswaterstaat invulling aan haar ambitie om een impuls te geven aan afvalpreventie en afvaleducatie op scholen, zodat gedragsverandering bij leerlingen tot stand komt en afvalscheiding en -preventie vanzelfsprekend wordt. Tijdens het programma zijn deelnemende scholen onder begeleiding op zoek gegaan naar de beste invalshoek, werkwijze en educatief materiaal om aan de slag te gaan met afvalscheiding en -preventie. Hierbij is aangesloten bij bestaande projecten en netwerken op het gebied van onderwijs en afval. In totaal hebben 140 scholen meegedaan. Deze zijn deels geconcentreerd in zogenaamde 'hotspot' gemeenten waar veel scholen zijn begeleid, en verspreid over regio's waar één uitvoeringspartner meerdere scholen uit de regio begeleidde.

Wanneer we het hebben over afval gaat het vaak over vier thema's: afvalscheiding, afvalpreventie, afvaleducatie en aandacht voor zwerfafval. Deze thema's versterken elkaar, maar kunnen ook los van elkaar worden ingezet. Beweging op het ene thema leidt vaak tot beweging op een ander thema. Aan de andere kant, wanneer er weinig beweging op het ene thema mogelijk is (door beperkingen van buitenaf of weerstand) dan is er vaak wel beweging mogelijk op een ander thema.

1.1. Leeswijzer

De opgedane kennis en ervaring uit het programma is samengevat in de thema's afvalscheiding, afvaleducatie, afvalpreventie en zwerfafval. Bij elk thema hoort ook een bijlage met alle verhalen van scholen. Daarnaast is er een hoofdstuk over (het gebrek aan) aandacht voor gedrag, een hoofdstuk over de rol van de gemeente en een hoofdstuk over de kracht van samenwerking die dit programma tot zo'n succes heeft gemaakt.

Gebruik dit rapport als kennisdocument, inspiratiedocument of naslagwerk om iets met het thema afval op een school bij je in de buurt te doen. Of dit nu de school van je kinderen, kleinkinderen of oppaskinderen is, of omdat je er werkt, coacht of faciliteert, vanuit elke rol ben je waardevol om vooruitgang te boeken op dit thema. Want zoals Mare uit groep 4 zegt: *"We hebben maar één wereld, en daar moeten we het mee doen, dus dan moeten we er ook maar een beetje zuinig op zijn."*

2. Afvalscheiding

In de afgelopen twee jaar zijn veel scholen aan de slag gegaan met afvalscheiding. Maar liefst 39 scholen hebben tijdens het programma afvalscheiding daadwerkelijk ingevoerd, andere scholen gaan dit doen per 1 september 2019 en weer andere scholen lopen tegen verschillende knelpunten aan. In dit hoofdstuk staan de belangrijkste ervaringen en resultaten van deze verschillende scholen.

TIP

Beschouw je restafval niet als één geheel, maar zoek uit welke verschillende afvalstromen je als school hebt en of die los te verwerken of in te leveren zijn.

Over het algemeen kwamen de volgende leerpunten naar voren:

- Vaak wordt papier al gescheiden opgehaald, en is de stap naar plastic en GFT scheiden de volgende.
- Aandacht voor andere afvalstromen zoals E-waste, batterijen, toners of textiel kwam regelmatig voor.
- Inzamelen van GFT blijkt vaak experimenteren te zijn. Het werd veel als lastig, tijdrovend of vies ervaren. Deze scholen kunnen inspiratie opdoen uit de verhalen van scholen die succesvol GFT verwerken.
- Bij het invoeren van gescheiden afvalinzameling is logistiek vaak een knelpunt. Er moeten meer bakken geleegd worden, er moeten meer containers, op verschillende momenten, aan de straat worden gezet of medewerkers van school moeten zelf denken aan het wegbrengen van afval. Verreweg de makkelijkste oplossing is het laten ophalen van gescheiden afval door de huidige afvalinzamelaar. Echter gaat het vaak om (voor de afvalinzamelaar) kleine volumes, en is het daarom duur om dit in te voeren. Voor de knelpunten rondom logistiek staan in [paragraaf 2.4](#) een aantal oplossingen.
- Kies de juiste bakken bij de logistieke keuzes die je maakt als school. Bij voorkeur bakken die lang mee gaan en makkelijk zijn in gebruik. Voor hulp bij het kiezen van afvalbakken, zie het [kennisdossier Afvalbakken op School](#) en de [factsheet afvalbakken](#).
- Weerstand tegen afvalinzameling komt vaak van schoonmakers, het schoolteam, de afvalinzamelaar of de gemeente. In sommige gevallen moeten scholen dan ook wachten tot hun huidige contract afloopt voordat ze aan gescheiden inzameling kunnen beginnen.

2.1. Afvalscheiding ingevoerd

Van de scholen die afvalscheiding hebben ingevoerd zijn alle verhalen samengevoegd. Hieruit blijkt dat je als school afvalscheiding op vier manieren kunt invoeren:

1. Het aanbieden van gescheiden afval aan de afvalinzamelaar.
2. Het gescheiden afval aanbieden van bepaalde afvalstromen aan andere inzamelaars.
3. Het gescheiden afval zelf wegbrengen.
4. Het gescheiden afval zelf verwerken (voornamelijk GFT).

Wanneer het nog niet mogelijk is om het contract met de afvalinzamelaar aan te passen, zijn er wel altijd mogelijkheden om het restafval te verminderen. Door (1) in te zetten op gedrag en minder afval te produceren en (2) bepaalde afvalstromen uit het restafval halen en ergens anders in te leveren. Afvalscheiding hangt dus niet altijd af van de afvalinzamelaar. Voor alternatieve afvalstromen kunnen scholen eigen oplossingen vinden, die soms de school zelfs geld of prijzen oplevert.

Figuur 1. Nieuwe kliko's voor gescheiden afval

Op een basisschool in Groede is gestart met het scheiden van PMD, papier, GFT en restafval. De bakken in de klas worden geleegd door de schoonmaakster en de afvalinzamelaar haalt dit op voor bijna dezelfde prijs als voorheen. Het scheiden van afval zorgde ervoor dat de hoeveelheid afval is afgenomen van 335 kg per maand naar 279 kg per maand. Een afname van 17%! Deze school zoekt nog naar manieren om het volume van het PMD te verkleinen. Pakjes kun je plat maken, maar kan dat ook met flesjes en is dat handig voor recycling? Ook geven ze aan last te hebben van fruitvliegjes bij het GFT, maar

volgens hun begeleider helpt het om de bakken vaker te legen, wellicht door leerlingen zelf.

Het is mogelijk dat deze school met afvalscheiding ook geld kan besparen. Wanneer namelijk blijkt dat de afvalinzamelaar minder vaak langs hoeft te komen, wordt het contract aangepast. Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage 1.1](#).

2.2. Gaan afval scheiden per 1 september 2019

Op zes scholen en scholengestichten is binnen het programma een proces op gang gekomen rondom afvalscheiding en gaat de school per 1 september 2019, het einde van het programma, starten met afvalscheiding op school. In twee gevallen is het gelukt om het contract met de afvalinzamelaar anders in te richten en bij één school doet de gemeente een pilot hoe het is om het PMD en GFT afval mee te laten gaan op de huishoudelijk afvalronde. Hoe dit bij deze scholen afloopt is op het moment van schrijven van deze eindrapportage nog niet bekend.

Op een middelbare school in Doorn is het gelukt om het contract met de afvalinzamelaar 'open te breken'. Het hoofd facilitair heeft gesprekken gevoerd en september 2019 start de school met het scheiden van PMD. De school vindt het wel spannend of de PMD stroom niet vervuild zal zijn. In dat geval gaat het hun meer geld kosten. Hierbij zou afvaleducatie mogelijk een oplossing kunnen bieden. De eerste klas van deze school doet ook mee aan het bewonersinitiatief 'Heuvelrug Plasticvrij 2026' en heeft daarvoor een filmpje met een belofte opgenomen. Hierin beloven ze om uiterlijk in 2026 op school geen gebruik meer te maken van papierbakken gemaakt van plastic, geen gebruik meer te maken van plastic bekers of plastic roerstaafjes, en geen plastic teiltjes meer op de pauze tafels te hebben.

Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage 1.2](#).

2.3. Weerstand tegen afvalscheiding

Het is niet altijd gemakkelijk om afvalscheiding in te voeren op school. Om verschillende redenen kan het lang duren of helemaal niet lukken. Een van deze redenen is de weerstand die veel scholen ondervinden vanuit het schoolteam. Afvalscheiding betekent in veel gevallen toch extra handelingen of extra oplettendheid van het team, omdat leerlingen aan hen vragen wat waar in moet wanneer dat niet duidelijk aangegeven staat. Goede

TIP

Weerstand kan uit verschillende hoeken komen. Afvalscheiding vraagt namelijk om een gedragsverandering van schoonmakers, leerlingen, docenten en afvalinzamelaars. Meer weten over omgaan met weerstand? Lees de [Aanpak Gedragsverandering](#).

communicatiematerialen maken het minder belastend voor het team, bijvoorbeeld door het gebruik van [de standaard pictogrammen](#) van Rijkswaterstaat voor afvalscheiding. Bij een aantal scholen was er weerstand van schoonmakers, vaak omdat ze door afvalscheiding meer bakken moeten legen. Bij een VO school in Amsterdam heeft de Eco-Schools begeleider voorgesteld om leerlingen te betrekken bij het legen van de afvalbakken uit de klas, zodat de schoonmakers evenveel bakken moeten legen als in de oorspronkelijke situatie. Het is dus belangrijk om in gesprek te gaan met de schoonmakers en te kijken waar de weerstand zit. Is het probleem het fysieke werk of dat de kar te klein is voor meerdere afvalstromen? Is het onwil of kan het echt niet? Zo kan er weerstand zijn van schoonmakers die met meer verschillende zakken moeten sjouwen, weerstand van het schoolteam die het te druk heeft of de gemeente die er geen prioriteit aan geeft.

Soms is alle initiatief aanwezig en loopt de invoering van afvalscheiding toch vertraging op, bijvoorbeeld omdat afvalcontracten bij een specifieke persoon liggen. Zo zijn op een middelbare school in Gouda twee leerlingen van VWO-6 bezig om uit te zoeken of het mogelijk is om afval te scheiden op alle schoollocaties. Ze worden ondersteund door de conrector, begeleider, een enthousiaste docent en een MR-lid en enkele medeleerlingen. Echter, de directeur van de schoolvereniging beheert de contracten met de afvalinzamelaar en is langdurig ziek, dus het invoeren van gescheiden inzameling laat nog even op zich wachten. Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage 1.3](#).

2.4. Logistiek: knelpunt & oplossing

De logistiek van het afval scheiden is vaak een knelpunt. Er zijn namelijk altijd meer handelingen als meerdere soorten afval worden gescheiden. Soms komt er dan ook weerstand vanuit hele praktische zaken, zoals het te kort aan mankracht om meerdere containers of vaker containers aan de weg te zetten. Een mogelijke oplossing is het invoeren van klassentaken of een groep ouders hierin een rol geven. Voor de vakanties moeten er ook goede afspraken zijn.

Bij meerdere scholen staan ontwikkelingen (tijdelijk) stil omdat er geen mankracht is. Personeelstekort, het wegvallen van de kartrekker of het opleggen van bovenaf terwijl degenen die het moeten uitvoeren er niet achter staan, kunnen tot weerstand leiden. Het is dus ook belangrijk dat in het opstellen van afvalbeleid of plannen die gaan over afvalscheiding de logistiek en verantwoordelijkheid binnen de school meegenomen wordt.

Afvallogistiek op basisscholen

Op basisscholen, waar leerlingen altijd in hetzelfde lokaal zitten, behalve bij gym, is het makkelijker om de leerlingen bij het legen van de afvalbakken te betrekken. Op basisscholen wordt ook het grootste gedeelte van het afval in het klaslokaal geproduceerd. Daar houden de leerlingen meestal ook hun pauzes. Uit de ervaringen van scholen wordt duidelijk dat basisschoolleerlingen afval vaak niet vies vinden en ze vinden fysieke taken leuk. Ze helpen dus graag mee met het legen van afvalbakken in de grote containers. Daarbij is het wel belangrijk dat de afvalbakken in de klas voldoende stevig zijn zodat ze niet breken wanneer leerlingen er onhandig mee omgaan. Op basisscholen is het mogelijk om leerlingen van een bepaalde groep de verantwoordelijkheid voor een bepaalde afvalstroom te geven. Bijvoorbeeld dat groep 6 alle papierbakken van de school leegt in de grote papiercontainer, groep 7 het PMD ophaalt in alle klassen en groep 8 het restafval ophaalt in alle klassen. Het is ook mogelijk dat klassen zelf de verantwoordelijkheid dragen voor het legen van de afvalbakken in de klas. Belangrijk is hierbij wel dat de leraren van de lagere klassen het werk waarschijnlijk zelf moeten doen, omdat de leerlingen te jong zijn. De belasting over het lerarenteam is dat geval niet gelijkmatig verdeeld.

Afvallogistiek op middelbare scholen

Op middelbare scholen wordt het afval vooral buiten het lokaal geproduceerd, behalve bij praktische vakken als techniek, tekenen en cultureel kunstzinnige vorming. Hier verschilt het type afval per locatie dus ook. Binnen de praktische vakken gaat het vaak om technisch- of knutsel afval, terwijl in de gangen en kantine GFT- en Swill (=bereid voedsel) afval wordt geproduceerd en bij de printer papierafval. Om de afvalbakken te legen wordt vaak een schoonmaker ingehuurd. Als het gaat om afvalscheiding is het dan ook belangrijk om met meerdere partijen te overleggen over wat haalbaar is. Als de schoonmaak een kar heeft met maar twee gescheiden afvalvakken, is het voor hen lastig om ineens meerdere stromen mee te nemen uit lokalen. Daarentegen kan ondersteunend personeel een helpende hand bieden, door specifieke afvalstromen in de gaten te houden en deze bakken te legen. Op middelbare scholen zijn de conciërges vaak een belangrijke spin in het web, zij overzien de centrale hal waar alle leerlingen komen, kennen de leerlingen vaak bij naam en hebben een ander aanzien bij leerlingen.

2.5. Opstellen afvalbeleid

Bij het veranderen van het afvalbeleid, bijvoorbeeld bij de invoering van gescheiden afvalinzameling, is het belangrijk om je bewust te zijn wat de verantwoordelijkheden nu zijn en hoe deze veranderen. Een hulpmiddel voor het opstellen van afvalbeleid is de [checklist afvalbeleid](#) opstellen. Deze checklist vat kort samen welke aspecten rondom afvalinzameling er nu zijn, en wat er verandert.

3. Afvaleducatie

De deelnemende scholen hebben afvaleducatie op verschillende manieren ingevoerd. Op sommige scholen is het thema afval één project in één klas, bij andere scholen wordt er direct een projectweek (of weken) georganiseerd voor de hele school. Ook is er een verschil of afvaleducatie jaarlijks terugkeert - omdat het opgenomen wordt in de schoolplanning- of dat het een eenmalige actie is. Hieronder de ervaringen van de deelnemende scholen.

Opvallend is dat acties rondom bewustwording veel effect lijken te hebben. Daarbij krijgen leerlingen veel inzicht in hoeveel afval ze eigenlijk produceren en gaan ze vrijwel automatisch al een beetje aan afvalpreventie doen.

TIP

Wil je aan de slag met afvaleducatie? Er is op basis van selectiecriteria een lijst met [topproducten](#) samengesteld. Daarnaast is een volledig overzicht van educatiematerialen over (zwerf)afval te vinden in de [keuzewijzer](#).

3.1. Afvaleducatie eenmalig

Op veel scholen begint afvaleducatie als project. Soms in één enkele klas omdat een docent het een interessant onderwerp vindt. Het gaat hierbij vaak om gastlessen en excursies (21 verhalen) en minder vaak om projecten op school (7 verhalen). Excursies naar afvalverwerkers zijn niet altijd mogelijk, door de gevaren bij zo'n bedrijf. Gastlessen van een externe partij zijn vaak minder belastend voor de docent, omdat die meestal geen voorbereidingstijd heeft aan de les. Meer informatie over gastlessen en excursies is te vinden in de [keuzewijzer \(zwerf\)afval](#).

TIP

Door veel inzamelaars en stichtingen (bijv. Plastic Soup Foundation) worden gastlessen aangeboden. Hiermee kan je de lessen aantrekkelijk maken. Lokale NME centra en inzamelaars kunnen je meestal verder helpen.

Gastlessen kunnen leerlingen veel extra informatie en inzicht geven. Externe gastdocenten, bijvoorbeeld van een NME-centrum, weten vaak heel gedetailleerd hoe zaken met afval geregeld zijn rondom de school. Hierdoor krijgen leerlingen direct alle juiste informatie. Op een basisschool in Barendrecht hebben alle 10 kleutergroepen een les over zwerfafval gehad en een zwerfafvalactie uitgevoerd. Daarnaast is de begeleider op ca. negen andere basisscholen geweest met een gastles. Hierbij gebruikt hij de Plastic Extruder om smileys van plastic uit de plastic bak te maken, die een leerling kan winnen door de meeste antwoorden goed te hebben bij de quiz. Hiermee zien leerlingen met eigen ogen dat je van plastic afval weer nieuwe dingen kan maken. Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage 2.1](#).

Figuur 2. De Plastic Extruder

3.2. Afvaleducatie terugkerend

Afvaleducatie is bij 10 scholen een terugkerend thema. In sommige gevallen is het een herhaling van een project zoals Let's Do It Kids, in andere gevallen is afval een jaarlijks thema waar een projectweek, projectmaand of lessenreeks aan gewijd wordt. Het wordt niet overal duidelijk beschreven of het thema afval dan ook opgenomen is in de jaarplanning of dat het losse evenementen zijn waar het afval thema aan gekoppeld is, zoals bijvoorbeeld UNESCO-week, Warmetriëndag of KeepItCleanDay. Over het

algemeen lukt terugkerende afvaeducatie alleen als het opgenomen is in de jaarplanning, omdat er anders simpelweg geen tijd voor vrij gemaakt wordt. Scholen waar het een terugkerend onderwerp is leggen soms ook al de relatie met circulariteit.

Het terug laten komen van lessen over afval hoeft niet saai te zijn. Er zijn steeds weer nieuwe dingen te ontdekken en er zijn op scholen tot wel 18 verschillende afvalstromen te identificeren. Op een basisschool in Axel worden de gastlessen over het scheiden van de afvalstromen papier, GFT, PMD en restafval vanaf nu jaarlijks herhaald met elk jaar een iets andere focus. Komend jaar wordt de focus afvalpreventie. Ze durven een verbod op drinkpakjes niet aan, omdat er veel concurrentie is met andere scholen, maar willen wel met meer kennis leerlingen stimuleren om de hoeveelheid afval te verminderen.

Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage 2.2](#).

Figuur 3. Theater als manier om afvaeducatie leuk te maken.

3.3. Weerstand tegen afvaeducatie

Afvaeducatie breekt vaak in op de reguliere lessen, waar niet altijd ruimte voor is. Dit kan top-down veranderd worden door afval op te nemen in het curriculum (vanuit de Rijksoverheid), of door het onderwerp op te nemen in de jaarplanning (door het schoolbestuur). Daarnaast kunnen afvallessen ingevuld worden door een gastdocent (bijvoorbeeld van het lokale NME centrum of door de afvalinzamelaar) waardoor het de docent geen extra voorbereidingstijd kost. Het inplannen en boeken van zo'n les moet natuurlijk wel in overleg met de docenten, maar kan bijvoorbeeld centraal geregeld worden door een schoolbegeleider.

Op één basisschool in Haarlem zijn geen afvalscheidingslessen gegeven, omdat men de leerkrachten niet extra wilde belasten aangezien het invoeren van afvalscheiding al een forse inspanning van het team bleek te vragen.

4. Afvalpreventie

De beste manier om afval te voorkomen is door dingen niet te gebruiken en niet weg te gooien. Al het papier dat je niet gebruikt wordt ook geen afval! Preventie van afval kan financieel een grote besparing opleveren.

Vijftien deelnemende scholen hebben met succes ingezet op afvalpreventie. Het verschilt per school hoe ver ze hierin zijn gegaan. Er is ook een verschil tussen afvalpreventie waarbij de ouders een actieve rol spelen en afvalpreventie binnen de school. Wanneer het bijvoorbeeld gaat om een verbod op drinkpakjes, moeten ouders daar wel aan meewerken.

Wanneer het gaat over het interne beleid op printen, koffiebekers of kantine-inkoop, hoeven ouders hun gedrag daar niet op aan te passen.

Twee scholen ervaren weerstand tegen afvalpreventie. Bij de ene school is er weerstand uit het schoolteam. Zij zijn het oneens over de vraag: 'Is een verbod op drinkpakjes betuttelend of niet?'. Bij de andere school is er weerstand vanuit de ouders 'Wat een onzin om drinkpakjes te verbieden!' Interessant is dat afvalpreventie veel gedaan wordt op scholen die ook afval scheiden, terwijl het ook juist heel interessant is voor scholen die (nog) geen afval kunnen scheiden, zoals bijvoorbeeld op de eerder genoemde school in Den Haag.

TIP

Afvalpreventie kan juist heel belangrijk zijn wanneer er (nog) niet gescheiden ingezameld kan worden. Echter, de impact van de vermindering moet wel zichtbaar gemaakt worden, anders is er geen motivatie om door te gaan. Bijvoorbeeld een meter waarop de hoeveelheid restafval wordt bijgehouden.

4.1. Succesvolle afvalpreventie

Als het gaat om afvalpreventie is het belangrijk om aan leerlingen duidelijk te maken waarom minder afval een goed idee is. Daarnaast is het belangrijk dat ook docenten mee doen met afvalpreventie, omdat goed voorbeeld goed doet volgen. Dus geen wegwerpkoffiebekers in de docentenkamer, zelf niet uit pakjes en zakjes drinken en eten en zelf niet onnodig printen. Voor scholen is afvalpreventie vaak ook financieel en logistiek aantrekkelijk. Wanneer er structureel minder afval geproduceerd wordt hoeft de inzamelaar minder vaak langs te komen, wat op jaarbasis geld bespaart, mits het afvalcontract ook aangepast wordt. En als school hoeft je minder in te kopen aan papier, toner, vuilniszakken, bekertjes etc. Voor de logistiek is het prettig dat vuilniszakken minder zwaar zijn, en voor scholen die een deel van het afval zelf verwerken of wegbrengen is het prettig dat er minder werk is.

Voor de hand liggend en veel toegepast is het weren van drinkpakjes en zakjes voor brood. Als je het niet als school verbiedt, dan ligt in dat geval de handeling bij de ouders, niet bij de school. De school kan dan wel, bijvoorbeeld in samenwerking met de gemeente, broodtrommels en drinkbekers uitdelen om ouders te stimuleren tot het gebruik hiervan.

Binnen de school kan er veel manieren worden gewerkt aan afvalpreventie:

1. Het printbeleid: standaard dubbelzijdig printen, werken met uitwasbare bordjes in plaats van werkbladen.
2. Koffiebekers: herbruikbare koffiebekers gebruiken in plaats van papieren of plastic bekertjes.

Figuur 4. Herbruikbare drinkflessen

3. Inkoopbeleid: maak gebruik van recyclede materialen bij papier of meubilair en kijk of je dingen kan hergebruiken: zoals de inktcartridges bijvullen in plaats van vervangen.

Verder zijn er scholen die bij speciale activiteiten actief over afvalpreventie nadenken, zoals bijvoorbeeld bij schoolfeesten (hergebruiken van versiering), Sinterklaas (maak je eigen inpakpapier van oud papier) of schoolontbijt (neem je eigen bord & bestek mee). Op een basisschool in Den Haag zijn drinkpakjes verboden en hebben leerlingen een eigen drinkfles. Er was nauwelijks tot geen protest van de ouders. Door het verbod is er veel minder afval en zijn meerdere rolcontainers vervangen door enkele kliko's. Dit scheelt veel werk voor de conciërge. Dit levert een financiële besparing op van ca. €5.000 per jaar. Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage 3.1](#).

4.2. Weerstand tegen afvalpreventie & oplossingen

Afvalpreventie kan weerstand oproepen bij ouders of het docententeam omdat het soms als betuttelend wordt ervaren. Bovendien hebben veel mensen het idee dat als er gerecycled wordt, daarmee dan de milieu impact van dat afval verdwenen is. Voor de weerstand vanuit het schoolteam is een oplossing dat je het onderwerp regelmatig kunt bespreken om te kijken of ze tot een consensus kunnen komen. Bij weerstand vanuit de ouders kan het helpen als een onafhankelijke afzender de school steunt in het afvalpreventie beleid, bijvoorbeeld de gemeente of het schoolbestuur.

Er zijn ook meerdere scholen waarbij er broodtrommels en drinkbekers zijn uitgedeeld, waarbij er vervolgens klachten van ouders zijn dat de drinkbekers lekken, waardoor ze de bekers niet willen gebruiken. Het is dus wel noodzaak om goede bekers te verstrekken. Sommige scholen lossen dit op door de drinkbekers op school te houden, zodat de bekers niet vervoerd hoeven worden en ook niet in de tas lekken. Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage 3.2](#).

5. Aandacht voor zwerfafval

Op veel scholen is er aandacht voor zwerfafval. In veel gevallen worden er lessen gegeven over zwerfafval (zie het hoofdstuk 2). Daarnaast doen veel scholen opruimacties. In gemeente Utrechtse Heuvelrug zijn veel scholen toegetreden tot het prikkersgilde, waarin leerlingen de schoolomgeving adopteren en deze schoon houden van zwerfafval. Deze opruimacties zijn terugkerend, bijvoorbeeld maandelijks of wekelijks. Het 'officieel' adopteren van de schoolomgeving maakt dat leerlingen zich ook echt eigenaar van het project voelen en het niet als opgelegd voelt. Bij één school moeten leerlingen één keer per jaar zwerfafval opruimen als corvee. Door de oudere leerlingen wordt dit als straf gezien, de jongere leerlingen vinden het leuk om te doen. In het algemeen zijn zwerfafval acties effectief als het ook langdurig wordt doorgevoerd door wekelijks of maandelijks op te ruimen. Een schone omgeving maakt vrijwel automatisch dat er minder op straat wordt gegoid, omdat schoon de nieuwe norm wordt.

Op een basisschool in Haarlem hebben de leerlingen het speelplein voor de school geadopteerd. Dat betekent dat de leerlingen één keer per maand het plein schoonmaken samen met het wijkteam. Welke leerlingen het zijn rouleert per klas. Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage IV](#).

Figuur 5. Zwerfafvalronde

Figuur 6. Opdracht met zwerfafval.

TIP

Wil je meer weten over hoe je zwerfafval in de klas onder de aandacht kan brengen? De Werkgroep Zwerfafval van de WUR heeft 130 bestaande lespakketten voor het basisonderwijs bekeken, gericht op de leefomgeving. Vervolgens is er een selectie gemaakt van drie lespakketten die specifiek gericht zijn op zwerfafval, bewustwording en gedragsverandering. Het resultaat van dit onderzoek is terug te vinden in het rapport '[Plastic soep op de stoep](#)'.

TIP

In maart is de Landelijke Opschoondag. Voor scholen biedt Stichting Nederland Schoon diverse gratis materialen aan.

6. Aandacht voor gedrag

Om duurzamer om te gaan met afval is een gedragsverandering nodig van leerlingen en leraren. Vaak besteden scholen niet bewust aandacht aan gedragsverandering, terwijl dit wel erg belangrijk is. Het neerzetten van nieuwe prullenbakken om afval te scheiden, wil niet zeggen dat leerlingen daar ook braaf hun afval in gooien. Wanneer dit als extra moeite wordt gezien is de kans groter dat het afval op de grond, de tafel of in de verkeerde bak beland.

Tegelijk kan het hebben van veel aandacht voor iets ook een negatief effect hebben. Wanneer leerlingen bijvoorbeeld het gevoel krijgen 'dat het niet uitmaakt wat ze doet' of 'dat ze het in het buitenland toch veel erger doen dan Nederland'.

Op veel scholen valt met actieve aandacht voor gedragsverandering meer winst te behalen, bijvoorbeeld door te werken met de [Aanpak Gedragsverandering](#). In deze aanpak staat stap voor stap beschreven hoe je effectieve maatregelen opstelt door te kijken naar o.a. je doelgroep en doelgedrag. Daarnaast worden er voorbeelden van maatregelen gegeven en ook uitgewerkte casussen voor veel voorkomende situaties.

TIP

Wil je aan de slag met gedragsverandering maar weet je nog niet hoe? Lees dan de [Aanpak Gedragsverandering](#). Deze aanpak beschrijft stap voor stap hoe je effectieve maatregelen opstelt door te kijken naar o.a. je doelgroep en je doelgedrag. Daarnaast worden er voorbeelden van maatregelen gegeven en uitgewerkte casussen voor veel voorkomende situaties.

Bij veel van de deelnemende scholen is gedragsverandering impliciet behandeld, maar twee scholen hebben daar bewust aandacht aan gegeven. Zo wordt op een VO-school in Den Haag met verschillende klassen aan het thema afval gewerkt. Bij een project voor biologie heeft 4 VWO een voorstel gemaakt voor de gemeente om het plastic afval terug te dringen. Dit plan gaan de leerlingen pitchen bij de gemeente. Bij Aardrijkskunde hebben ze de lesbrief 'Aan de slag met afval' in het voortgezet onderwijs gedaan en voor een profielwerkstuk biologie hebben leerlingen geëxperimenteerd met nudging (voetstappen, bastketbalnetje) om leerlingen meer afval in de bakken te laten gooien.

Op een basisschool in Amsterdam worden veel complimentjes gegeven over de zaken die goed gaan ('Wat is het hier schoon, he?' 'Wat scheiden jullie netjes je afval!'). Hierdoor krijgt iedereen een positieve boost en blijft het gedrag bestaan. De school anticipeert op momenten die anders zijn dan normaal en zorgen op voorhand al voor een oplossing. Zo weten ze dat er rondom Sinterklaas veel meer afval is, dus worden de afvalbakken een keertje extra geleegd en blijft het netjes. De school kiest er daarnaast bewust voor om het label 'groene school' te hanteren. Zo hebben ze een overkoepelend woord waar alle duurzame initiatieven (omgang met afval, energie, natuur & milieu, duurzaamheid) onder kunnen vallen. Op die manier komt er voor leerlingen, ouders, docenten en het team een herkenbaar label waar ze vaak aan worden herinnerd.

De belangrijkste inzichten vanuit het programma en de Aanpak gedragsverandering zijn dat het belangrijk is om de doelgroep vooral te wijzen op het gewenste gedrag. Dus 'Gooi je afval in de afvalbak' werkt beter dan 'Laat je rommel niet liggen'. Daarnaast is het ook aan te raden om gebruik te maken van natuurlijke verandermomenten zoals schoolvakanties en is het aan te raden om het gewenste gedrag zo makkelijk mogelijk te maken, bijvoorbeeld door de prullenbakken op de meest logische plekken neer te zetten.

7. Rol van de gemeente

Gedurende het tweejarig programma zijn scholen op verschillende manieren ondersteund door hun gemeente. In sommige gemeenten zijn door een raadsbesluit basisscholen van 'algemeen belang' verklaard en hebben ze de status meerpersoonshuishouden gekregen. Dan kan het schoolafval op dezelfde manier opgehaald worden als huishoudelijk afval en dus ook op dat niveau gescheiden (papier, GFT PMD, rest). Daarnaast hebben sommige

Figuur 7. Een wethouder deelt bekers en brooddozen uit.

gemeenten voor scholen voorzieningen in de wijk neergezet waardoor het GFT en PMD afval door de school zelf ingeleverd kan worden en dus uit het restafval verdwijnt. Dit is voor scholen voordelig omdat de hoeveelheid restafval dusdanig vermindert dat het contract met de inzamelaar verkleind kan worden. Andere gemeenten hebben educatie projecten ondersteund door financiering en organisatie, of zwerfafvalopruimacties gefaciliteerd door het leveren van grijpers, zakken en het ophalen van het verzamelde vuil. Als laatste hebben sommige gemeenten gefaciliteerd door het leveren van afvalbakken voor in de klas of containers voor buiten zodat het gescheiden afval mee kan op de huishoudelijke ronde.

Een belangrijke factor voor een succesvolle ondersteuning is dat de gemeente inventariseert vanuit welke afdeling de scholen ondersteund kunnen worden (zwerfafval valt vaak onder afdeling wijk & omgeving, gescheiden inzameling onder afdeling afval, educatie onder afdeling onderwijs). Daarnaast is interne communicatie bij de gemeente belangrijk, zodat intern bekend is wie er wat met scholen doet, zodat er geen verwarring ontstaat. Bovendien wordt de afvalaanpak versterkt door samenwerking tussen verschillende afdelingen. Hiervoor wordt tevens een routekaart voor gemeenten gemaakt die aan de slag willen met afval op scholen, die alle vormen van ondersteuning, keuzes en beslismomenten en opties per gemeentelijke afdeling samenvat.

Gemeenten leveren op verschillende vlakken ondersteuning aan scholen. Zeer succesvol was dat op vier scholen in de gemeente De Bilt waar men graag PMD gescheiden aan wil leveren. De afvalinzamelaar heeft zelf nog geen PMD route langs deze scholen. Er is nu afgesproken dat het PMD afval tijdelijk door de gemeente meegenomen wordt op de huishoudelijke afvalroute. Wanneer de afvalinzamelaar de PMD route heeft, neemt deze het inzamelen over. Meer verhalen van scholen over dit onderwerp vind je in [bijlage V](#).

8. De kracht van samenwerking

Afval is een onderwerp waar altijd meerdere partijen bij komen kijken. In ieder geval heb je te maken met de persoon die iets in een afvalbak gooit en met iemand die die afvalbak leegt. Maar eigenlijk zitten er nog een heleboel spelers omheen. Denk aan docenten, het schoolbestuur, de conciërge, de verpakkingindustrie, de afvalverwerker of het recycle bedrijf.

Uit het programma is duidelijk geworden dat motivatie en samenwerking tussen verschillende partijen belangrijke ingrediënten zijn voor een goed resultaat. De begeleider van Afval op School is vaak degene met de sterke eigen drijfveer die binnen zijn gemeente of regio de verbinding legt tussen alle partijen. Maar wanneer de gemeente zich sterk maakt voor het onderwerp, is er vaak meer versnelling mogelijk. Zeker wanneer een gemeente bijvoorbeeld de leiding in de aanbesteding van een nieuw afvalcontract voor alle scholen in haar gemeente op zich neemt.

Figuur 8. Informatie over duurzame kleding op een duurzaam festival in Haarlem.

En dit geldt evenzeer voor de school. Als er binnen bestuur, directie of docenten iemand is die wil dat de school anders omgaat met afval, dan kan er iets in beweging komen. Dan is het nog geen garantie dat het gebeurt, want de juridische aspecten (schoolafval=bedrijfsafval) en kosten (gescheiden inzameling is meestal duurder) en logistiek maken het wel lastig. Maar 'waar een wil is, is een omweg' (citaat van duurzaamheidsgoeroe Bart-Jan Krouwel).

De timing van het programma was ook goed. Parallel aan het programma zijn projecten uitgevoerd die tot meer kennis en versnelling hebben geleid.

- Bijvoorbeeld een maatwerkregeling gemeenten afvalvrije scholen is gestart, waaruit een routekaart met beslisbomen voor gemeenten is voortgekomen.
- Vanuit dit programma in brede zin is zorg gedragen door Rijkswaterstaat voor inspraak in het nieuwe curriculum om het onderwerp afval in op te nemen,
- Eveneens vanuit dit programma in brede zin is de verkenning uitgevoerd naar de kansrijkheid van een green deal rondom afvalvrije scholen. Dit krijgt nu een vervolg in een samenwerking van ministeries en onderwijsraden om te komen tot één duurzaamheidsprogramma voor alle scholen.
- Daarnaast heeft de NVRD een factsheet wet- en regelgeving ontwikkeld die samen met het ministerie van I&W mogelijk kan leiden tot een uitweg voor de impasse van invoering van afvalscheiding op scholen. Het idee van de factsheet is ontstaan in overleg met private en publieke inzamelaars binnen het programma Afval op School, maar reikt verder dan het programma zelf.
- De afvalmythes zijn door Rijkswaterstaat uitgebracht.
- Rijkswaterstaat heeft een factsheet over afvalbakken ontwikkeld.
- Een van de afvalinzamelaars heeft geen eigen lespakket ontwikkeld, maar is verder gaan ontwikkelen samen met het in dit programma geselecteerde educatieve programma 'Aan de slag met Afval'.

- Een van de afvalinzamelaars heeft een school in Almere aangeboden hen te willen ondersteunen om circulair te worden en zij hebben ermee ingestemd dat de gemeente De Bilt plastic en GFT bij scholen ophaalt zolang zij dat zelf niet gescheiden kunnen inzamelen.
- De beweging rondom dit onderwerp en het programma zelf heeft er ook toe geleid dat de uitvoeringspartners die vanuit NME betrokken zijn, langzamerhand ook bij de gemeente een ander aanzien kregen. De uitvoeringspartners werden met zoveel kennis uit het programma gevoed, dat ze ineens niet meer 'de groene gekkie' waren, maar proactief meedoen in realisatie van gemeentebestuur en bedrijfsvoering van de school.

8.1. Opgeleverde producten

Binnen het programma zijn diverse documenten ontwikkeld op basis van kennis en ervaring door verschillende programmapartners op basis van hun expertise.

Aanpak Gedragsverandering

In de aanpak gedragsverandering staat in een aantal fases beschreven hoe je tot efficiënte maatregelen komt voor het bereiken van een bepaald doel. Welk doelgedrag is daarvoor nodig en welke doelgroep moet dat gedrag vertonen? De aanpak gedragsverandering bevat voor 5 oplossingsrichtingen ruim 25 voorbeeld oplossingen. Daarnaast zijn er vier uitgewerkte casussen die gebruikt kunnen worden als voorbeeld en inspiratie. Bij de Aanpak Gedragsverandering is ook een Checklist gemaakt, die het makkelijk maakt om overzicht te houden van welke stappen je al gezet hebt, en aan welke je nog aandacht wil besteden.

Stappenplan 'Aan de slag met afval op jouw school'

Het stappenplan 'Aan de slag met afval op jouw school' biedt een praktische invulling voor scholen van het primair- en voortgezet onderwijs bij het opzetten en implementeren van afvalscheiding en afvaleducatie. Daarnaast gaan scholen zich gaandeweg steeds meer als afvalproducent gedragen, waardoor zij het opstellen van afvalbeleid, het goed scheiden van afval en educatie over afval en het monitoren van hun afvalcontract steeds meer gaan borgen in de organisatie. Ook begeleiders van scholen kunnen gebruik maken van dit stappenplan als leidraad wanneer een school wil werken aan het thema afval.

Checklist Afvalbeleid

De checklist afvalbeleid is bedoeld als houvast en hulpmiddel bij het opstellen van het afvalbeleid. Naast dat er voor afval een contract afgesloten moet worden, zijn er vaak meer mensen betrokken bij het afval. Leerlingen, docenten of conciërge leggen soms een deel van de afvalbakken. Zij letten er ook op of afval wel in de juiste bak belandt. Om de doelen rondom afval en de verantwoordelijkheden in kaart te brengen is de checklist een hulpmiddel.

Topproducten Afvaleducatie

Er bestaan veel verschillende educatiematerialen over (zwerf)afval en afvalpreventie. Om docenten en onderwijsondersteuners te helpen bij een snelle en goede keuze, hebben we een selectie gemaakt van 'Afvaltopproducten'. Aan de hand van een aantal criteria hebben we lesmaterialen beoordeeld op onder andere objectiviteit, actieve werkvormen en kennisvergroting.

Keuzewijzer Afvaleducatie

De keuzewijzer afvaleducatie is een zo compleet mogelijke lijst van al het educatieve aanbod rondom afval. De materialen zijn gesplitst op niveau, en op type. De keuzewijzer is gedurende het programma geüpdatet, de laatste versie is van september 2019.

Kennisdossier Waarom afvalscheiding en preventie op school?

Afval scheiden en preventie is goed voor het milieu. Scheiden levert nieuwe grondstoffen op. Dit bespaart nieuwe grondstoffen, energie en geld (de afvalstofheffing kan omlaag). Afvalpreventie maakt de restafvalstroom kleiner. Hierdoor is er minder vervoer nodig, en is er minder uitstoot. In het kennisdossier worden verschillende aspecten van afvalscheiding en afvalpreventie belicht en samengevat.

Kennisdossier GFT-afval op school, wat kun je ermee?

GFT-afval heeft een groot aandeel in het gewicht van schoolafval. Zeker op basisscholen kan dit oplopen tot ruim de helft van het gewicht van het restafval. Dit komt omdat GFT-afval veelal uit natuurlijke producten bestaat, waar veel water in zit. Het is belangrijk om GFT te scheiden omdat nascheiding van het restafval bemoeilijkt wordt door de 'natte fractie' die het GFT is. Maar wat kun je met GFT-afval wanneer je het apart inzamelt op jouw school? Dit kennisdossier geeft een aantal opties.

Kennisdossier Afvalbakken op school

Wanneer afvalscheiding op school ingevoerd wordt, moet er onvermijdelijk een keus gemaakt worden voor een inzamelsysteem. Er is een grote diversiteit aan inzamelsystemen beschikbaar. Voor welk afval kan je welke afvalbak inzetten? En aan welke soorten, maten, vormgeving en locaties van afvalbakken kan je daarbij denken? Daarnaast is het van belang om te kijken hoe het afval in de bakken komt en wat er daarna met het afval gebeurt. In dit kennisdossier worden verschillende afvalbakken die geplaatst kunnen worden op scholen besproken, geven we een aantal inspirerende voorbeelden van scholen én tips & tricks over afvalbakken op school.

Kennisdossier Gedrag rondom afval op school

Het gedrag van mensen wordt grotendeels onbewust bepaald door prikkels die men binnen krijgt en hoe men deze prikkels (onbewust) omzet in acties. Door het onbewuste aspect van gedrag, is het soms moeilijk vat te krijgen op gedragsverandering. Dit kennisdossier vat een aantal mogelijke oplossingsrichtingen samen om tot gedragsverandering te komen.

De verschillende producten zijn te vinden in [de kennisbibliotheek](#) van het programma VANG Buitenhuis van Rijkswaterstaat.

9. Conclusies

9.1. Afval op School

- Als je aan de slag gaat met afvalscheiding is het belangrijk om van te voren duidelijke afspraken te maken. Wie gaat de -extra- prullenbakken legen? De leerlingen of de schoonmaker? Door op tijd mensen te betrekken voorkom je weerstand achteraf.
- Wil je afval verminderen door bijvoorbeeld drinkpakjes te verminderen of te verbieden? Of wil je dat leerlingen hun afval in de juiste afvalbak gooien? Geef voldoende aandacht aan het stimuleren van het gewenste gedrag. Door aan de slag te gaan met afval ben je afhankelijk van de inzet van leerlingen, docenten én ouders. Zorg dat ze de noodzaak zien, bereid zijn om hun handelingen aan te passen of verleid ze met leuke acties en wedstrijden.
- Als je op school afval scheidt is het ook belangrijk dat dit gescheiden wordt opgehaald en gescheiden wordt verwerkt. Dit kan extra kosten met zich meebrengen. Sommige scholen maken hier afspraken over met de afvalinzamelaar, andere scholen krijgen hier ondersteuning in van hun gemeente (ze mogen het dan op laten halen in de ronde voor huishoudens). Zorg dat je naast afvalscheiding ook inzet op afvalvermindering, zodat je minder vaak afval op hoeft te laten halen. Dat kan al snel een hoop geld besparen.
- Afvaleducatie en afvalscheiding zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wanneer je namelijk start met afvalscheiding ben je ook afhankelijk van het gedrag van leerlingen en docenten. Het is dan ook belangrijk om daar voldoende aandacht aan te geven in de lessen. Eenmalig met een project of gastles, maar nog beter is het om het jaarlijks terug te laten komen. Neem het dan ook op in de jaarplanning. Gebruik afval als invulling voor grotere thema's als duurzaamheid, circulariteit en klimaat of koppel het aan acties als Landelijke Opschoondag.
- Voor alle onderdelen blijkt dat gemeenten een belangrijke rol spelen. Zij kunnen ondersteuning bieden bij bijvoorbeeld het gescheiden ophalen van afval, meer aandacht voor educatie of meer scholen te stimuleren mee te doen. Ga je met afval aan de slag? Zorg dan zeker dat je contact opneemt met de gemeente om te kijken hoe zij kunnen helpen.

9.2. Conclusies programma

- Er was een duidelijk verschil te zien tussen primair onderwijs (PO) en voorgezet onderwijs (VO). PO heeft over het algemeen minder fysieke ruimte, geen facilitair manager, niet altijd een conciërge en geen kantine.
Bij PO is vaker de leerkracht een belangrijke factor. Omdat de leerkracht de hele dag bij de klas is, geeft hij/zij meer leiding aan het invoeren van afvalscheiding of afvaleducatie. Doordat de leerkracht zo belangrijk is kan het ook bij een niet gemotiveerde of overwerkte leerkracht de factor zijn waarop het proces blijft hangen.
Bij VO heeft de docent meer ruimte om leerlingen onderzoeken te laten doen (biologie, aardrijkskunde, economie, maatschappijleer, O&O, profielwerkstukken, Eco-teams). Echter wordt bij VO het afval meer versnipperd over de school geproduceerd, waardoor het moeilijker is om er vat op te hebben. Docenten zien klassen ook maar een paar uur per week, waardoor het invoeren van afvaleducatie een grotere inbreuk op het lesprogramma is.

VO-VMBO en VO-havo/vwo zijn- behalve soms andere afvalstromen- niet significant verschillend. VMBO kader voor bijvoorbeeld zorg, techniek of dierverzorging zijn voorbeelden van VO-VMBO waarbij andere afvalstromen vrijkomen.

- Het hebben van lokale uitvoeringspartners die het contact met de scholen en omliggende spelers onderhouden is cruciaal. Niet alleen nemen de uitvoeringspartners kennis mee van de ene lokale school naar de andere lokale school, maar ze zijn ook bekend met de omliggende infrastructuur, zoals de afvalinzamelaar, de lokale initiatieven, en de gemeente. De kennis en ervaring die de lokale partners in het programma opgebouwd hebben zal de komende jaren ook zijn doorwerking blijven houden op de scholen die zij ondersteunen.
- Het hebben van een landelijke coördinerende partij is onmisbaar. Daarmee wordt het mogelijk om algemene kennis uit het programma te bundelen en weer te verspreiden en kunnen uitvoeringspartners ook van elkaar leren. De ontwikkelde hulpmiddelen, de opgedane ervaring en de aanwezige (NME) infrastructuur op lokaal niveau moeten worden onderhouden om de aandacht voor afval op peil te houden.

9.3. Aanbevelingen programma

- Steeds meer scholen willen aandacht besteden aan afvalscheiding, afvalpreventie, afvaleducatie of zwerfafval. Om ze te helpen is behoefte aan een landelijk kennis- en informatiepunt.
- Ook is er behoefte aan schoolbegeleiding. Bij voorkeur door lokale partners die de school goed kennen. Deze mensen moeten daarvoor getraind worden, vanuit het landelijke kennis- en informatiepunt. Deze begeleider faciliteert ook het overleg tussen school, afvalinzamelaar en gemeente.
- Zorg dat het overleg tussen gemeenten, afvalinzamelaars en onderwijs gecontinueerd wordt, zodat de aanpak van afval op scholen eenduidig voor PO en VO wordt ingericht.

Bijlage I: Schoolverhalen over afvalscheiding

In deze bijlage vind je alle verhalen van de deelnemende scholen over afvalscheiding. Deze verhalen staan hier puntsgewijs vermeld, de totale resultaten zijn verwerkt in het rapport. Zie daarvoor [hoofdstuk 2](#).

Bijlage 1.1: Schoolverhalen over succesvolle afvalscheiding

Gescheiden afval wordt (deels) door afvalinzamelaar opgehaald (11 verhalen)

1. Op een basisschool in Haarlem wordt het afval gescheiden opgehaald door het gemeentelijke inzamelbedrijf. Er staan kleine afvalbakken in de school (papier, PBD, GFT, rest) en er staan grote containers op het schoolplein. Door middel van posters wordt uitgelegd welke stromen in welke bak moeten.
2. Een basisschool in Aalsmeer is per 1 januari 2019 overgegaan op volledige afvalscheiding (papier, PMD, GFT, rest). Het afval scheiden op deze school is een pilot om te kijken of afvalscheiding goed gaat op school. Deze pilot wordt vanuit de gemeente geïnitieerd, en de scholen vinden het de taak van de gemeente om voor hen het contact met de afvalinzamelaar te hebben en te zorgen dat de contracten omgezet worden, zonder dat het de scholen meer gaat kosten. De reactie van de gemeente is een raadsvoorstel om basisscholen als meerpersoonshuishoudens te gaan zien zodat voor alle basisscholen gescheiden inzameling geregeld is met dezelfde kosten.
3. Op een basisschool in IJzendijke is het inzamelcontract veranderd van 1 grote restafvalcontainer naar 4 containers voor GFT, PMD, papier, restafval. In de klassen staan ook 4 afvalbakjes, zo wordt het de leerlingen gemakkelijk gemaakt. De hoeveelheden worden bijgehouden door de inzamelaar. Na een half jaar blijkt dat de totale hoeveelheid afval is toegenomen van 247 kg per maand naar 259 kg per maand. Hoe dat komt is onduidelijk. De school gaat daarom ook inzetten op afvalpreventie.
4. Op een basisschool in Vogelwaarde haalt de afvalinzamelaar GFT, PMD, papier en restafval gescheiden op. De gemeente heeft de afvalbakken voor in de klas gefinancierd. Na de eerste 6 maanden wordt geëvalueerd. De scheiding gaat goed, weinig vervuiling, de afvalinzamelaar is tevreden. Er is ook een kleine reductie in hoeveelheid afval gemeten. De GFT bakjes in de klas zijn nu te groot voor de hoeveelheid GFT die vrijkomt, die kunnen dus kleiner.
5. Bij een basisschool in Axel gaat de vooruitgang snel omdat de directeur ook werkzaam is als facilitair manager bij de scholenkoepel. In de aanbesteding voor het afval inzamelen vanaf 2019 is ingestoken op het scheiden van vier stromen (papier, PMD, GFT, rest). Vanaf 1 januari 2019 worden deze vier stromen gescheiden opgehaald. De bakken uit de klassen worden door de leerlingen zelf elke dag geleegd. Dat gaat goed maar de bakjes zijn wat fragiel waardoor er ook soms bakjes sneuvelen. GFT blijft lastig, in de zomer veel vliegjes. De school gaat experimenteren met GFT zakjes in de bakken. Een andere school uit deze scholenkoepel, in Terneuzen, heeft halverwege de pilot afvalscheiding aangegeven niet meer mee te willen doen. Ze waren al wel gefaciliteerd met 4 nieuwe containers en zijn blijkbaar toch gaan scheiden. Alleen GFT scheiden lijkt niet gelukt te zijn, daar zijn bij de 1 meting geen cijfers van gekomen. Dat is niet verrassend, want bij de start gesprekken was er al angst voor overlast van vliegjes.
6. Op een basisschool in Groede is gestart met afvalscheiding (PMD, papier, GFT, rest), voor bijna dezelfde prijs als voorheen (voorstel van inzamelaar). De bakken in de klas worden geleegd door de schoonmaakster. De hoeveelheid afval is spontaan afgenomen (geen maatregelen) van 335 kg per maand naar 279 kg per maand (afname van 17%). Deze school zoekt nog naar manieren

om het volume van het PMD te verkleinen. Pakjes kun je plat maken, maar kan dat ook met flesjes op een goede manier en is dat handig voor recycling? Ze hebben wel last van fruitvliegjes bij het GFT. Volgens de uitvoeringspartner zouden die vaker geleegd moeten worden, wellicht door leerlingen zelf. Het is mogelijk dat de school goedkoper uit is, mits ook blijkt dat de afvalinzamelaar minder vaak langs hoeft te komen en het contract aangepast wordt.

7. Het schoolbestuur van 12 basisscholen en 1 SBO (Speciaal Basisonderwijs) in Amersfoort is in gesprek gegaan met de verantwoordelijke van huisvesting. Per 1 februari 2019 is er een nieuw afvalcontract ingegaan dat via een aanbesteding bij dezelfde afvalinzamelaar als voorheen (Remondis) is terecht gekomen. Het standaard contract betreft gescheiden papier/karton en restafval. Scholen kunnen kiezen of zij ook GFT en PMD willen laten ophalen. Ook is opgenomen dat er 3 maanden gemonitord wordt hoeveel afval er in de containers zit om zo een idee te krijgen wat het gescheiden inzamelen oplevert. De uitvoeringspartner weet niet of en hoe de kosten veranderen wanneer er meer gescheiden afvalstromen opgehaald worden. Hij vermoedt dat de kosten voor de meeste scholen niet het struikelblok zijn, maar dat de hoeveelheid containers (logistiek, ruimte) en de aanpassing in de school (hoeveel prullenbakken, organiseren met leerlingen, team en schoonmaak) wel een struikelblok zijn.
8. Op een basisschool in Den Haag is er veel voortgang omdat de conciërge van de school aanjager is van het thema afval. Hij heeft veel invloed en kan veel faciliteren. Bij deze school worden twee soorten plastic (hard en zacht) gescheiden, papier, GFT en restafval. Het plastic (twee soorten, gescheiden), papier en restafval wordt door de afvalinzamelaar opgehaald. Met GFT is nu een probleem, dat werd in de wijkcontainer gegooid maar die is verwijderd. Nu kijkt de school naar een samenwerking met de hovenier van het groene schoolplein om een composthoop te realiseren. School is tevens Eco-School waardoor er veel momentum blijft.
9. Op een VMBO-school in Den Haag worden PMD, papier en restafval gescheiden en opgehaald door afvalinzamelaar Omega. Het PMD brengt de school naar een ondergrondse container in de buurt. Dit is niet afgesproken met de gemeente maar wordt gedoogd.
10. In gemeente Noordoostpolder hebben de drie deelnemende scholen samen met de afvalinzamelaar uit Alkmaar op feestelijke wijze gescheiden inzameling gestart. De wethouder hield een warm pleidooi voor afval scheiden, de afvalinzamelaar gaf een demonstratie met de afval ophaal wagen en ging alle groepen langs met een introductieles. Aansluitend is er drie weken lang veel aandacht aan educatie gegeven: er is gewerkt met verschillende leskisten en de scholen maakten gebruik van het aanbod van externe aanbieders en gastdocenten. De afvalinzamelaar heeft een aantrekkelijk lespakket samengesteld dat in de lessen is gebruikt. Bij navraag door de uitvoeringspartner aan het eind van het schooljaar bleek de gehele scholbevolking nog steeds enthousiast al het afval te scheiden, óók het GFT, ondanks de logistieke problemen omdat dit dagelijks uit elk klaslokaal verzameld moet worden (vanwege fruitvliegjes en geuroverlast) in een grotere container in de hal. Een gastles door een acteur aan het begin van het volgende schooljaar zorgde voor vernieuwde aandacht voor scheiding van afval.
11. Een basisschool in Maastricht is eind schooljaar 2017-2018 begonnen met afval scheiden. Het ECO-team vond dit belangrijk, en zo is er een plan gemaakt om hier op school mee te beginnen. Een ouder, meubelmaker van beroep, heeft praktische en degelijke afvalscheidingsbakken gemaakt, waarin de stromen restafval, gft, papier en PMD verzameld worden. Tijdens de Bronzen certificaat uitreiking van Eco-Schools in juni 2018, zijn de afvalscheidingsbakken op school geïntroduceerd en ook is de school een tekenwedstrijd gestart. Een kunstenaar zal de mooiste

tekeningen verwerken in een design waarmee de nieuwe afvalscheidingsbakken worden opgefleurd.

Gescheiden afval wordt opgehaald door andere inzamelaar of zelf weggebracht (10 verhalen)

1. In Lopik zijn nu 3 scholen gecertificeerd als afvalvrij. Dit betekent dat ze zo min mogelijk restafval produceren en veel afvalstromen zelf gescheiden wegbrengen.
2. Op een basisschool in Steenberg en worden papier en GFT gescheiden ingezameld en meegenomen met het huishoudelijk afval. De gemeente werkt slecht mee, de school wordt gezien als bedrijf en moet daarom meer betalen als ze PMD gescheiden willen laten ophalen.
3. Op een basisschool in Culemborg zijn op school afvalbakken voor PMD, papier en restafval geplaatst. De school zoekt nog naar een oplossing voor GFT.
4. Basisscholen in de Heuvelrug hebben de optie om GFT en PMD klike's te krijgen van de gemeente en het op te laten halen met de huishoudelijke afvalronde. Hier maken scholen dankbaar gebruik van. De gemeente hanteert de regel 1 klike per 50 leerlingen, dus voor een school van 200 leerlingen 1 klike per afvalstroom (GFT, PMD, papier, restafval) met als streven om na 2 jaar nog maar 1 klike per 100 leerlingen nodig te hebben door middel van afvalpreventie.
5. Op een basisschool in Amersfoort verloopt het afval scheiden goed. PMD is in volume heel veel en wordt nu door de school zelf naar een container in de buurt gebracht. Dit is logistiek lastig, daar wordt naar een andere oplossing gezocht. Na de drukke periode (kerst) wordt het wegbrengen weer minder als een probleem ervaren en na een half jaar gaat nog steeds het PMD naar de container. Het GFT wordt op het schoolplein op een composthoop verwerkt, maar de school heeft de voorkeur dat zowel PMD als GFT gewoon aan de weg worden opgehaald. Dit is voor hun de minst intensieve mogelijkheid. Wellicht dat dit in een pilot van de gemeente kan.
6. Op een basisschool in Oostvoorne gaat het goed met afval scheiden. Er staan vier afvalbakken in de klas en de ondergrondse containers voor de school worden goed gebruikt, ook door omwonenden. Deze zijn door de gemeente geplaatst, en daarbij is rekening gehouden dat het voor de school plaatsen van de ondergrondse containers het makkelijk maakt voor de school om daarin bepaalde afvalstromen te verwijderen. Dit is een gedoogbeleid. De gemeente staat het niet officieel toe en ziet het door de vingers.
7. Op twee basisscholen in Heeg was het gescheiden inzamelen van GFT al drie jaar geleden ingevoerd, ten bate van de dorpstuin. Dit gaat nog altijd onverminderd door. Deze scholen zitten in één gebouw. Het komt wel eens voor dat vergeten wordt om het GFT naar de dorpstuin te brengen op vrijdag, maar dat wordt dan door de directeur weer onder de aandacht gebracht. Er staat een geleende GFT-bak op het gezamenlijke schoolplein van beide scholen. In de lokalen wordt het GFT-afval verzameld in emmertjes, leerlingen legen de emmertjes in de grote GFT-bak op het schoolplein. Aan het eind van de week brengen 2 of 3 leerlingen van de bovenbouw de container naar de dorpstuin, ong. 500 meter verderop. De ene helft van het schooljaar doet de ene school dit, de andere helft van het schooljaar de andere. Dit systeem gaat dus helemaal buiten gemeente en/of afvalverwijderaars om, die hebben er niets mee van doen.
8. Op een basisschool in Harderwijk wordt ingezet op de afvalstromen GFT, E-Waste, batterijen, toners, papier en restafval. Het papier en restafval wordt opgehaald door de afvalinzamelaar. Het GFT wordt meegenomen op de huishoudelijk afval ronde (daar is mee ingestemd door de gemeente). E-waste en batterijen worden weggebracht naar een supermarkt in de buurt, toners worden geretourneerd aan de leverancier van de printer. Alleen voor PMD is nog geen

oplossing. Op een andere basisschool in Harderwijk hebben de leerlingen van groep 6 geïnventariseerd hoe het op school geregeld is wat betreft het scheiden van papier, GFT, PMD, glas, E-waste, KCA en restafval. Veel taken liggen bij de conciërge, en daar is een personele wisseling geweest. Op basis van de resultaten hebben de leerlingen een advies geschreven hoe het afval scheiden moet worden ingevoerd in de hele school. De weerstand zit vooral bij het team wegens een te hoge werkdruk. De nieuwe conciërge (per juli 2019) zal veel taken op zich gaan nemen. Het is bij deze school lastig voor de uitvoeringspartner te achterhalen hoe de afvalinzameling precies geregeld is. Vermoedelijk is het grotendeels hetzelfde als bij de andere school die hier beschreven staat, maar dat weten we op moment van schrijven niet zeker.

9. Op een VO school in Haarlem is er een actie geweest met het inzamelen van oude spijkerbroeken. Paswerk (sociale werkvoorziening) heeft de broeken vervolgens gesorteerd in draagbaar en niet meer draagbaar. De niet-draagbare broeken zijn vervolgens verwerkt door C-Beta (een start-up die werkt aan de circulaire economie).
10. Op een basisschool in Melissant is E-Waste ingezameld om mee te dingen naar prijzen van WeCycle en textiel ingezameld voor Stichting Dierenlot. Verder geen afvalscheiding op school.

Onduidelijk wie het gescheiden afval ophaalt (2 verhalen).

1. Op een basisschool in Houten heeft de gemeente de afvalbakken gefaciliteerd.
2. Op een basisschool in Maastricht werd op 15 januari 2018 afgetrapt met een schoolbreed afvalproject: "Het schoolafval van een hele week werd verzameld en gepresenteerd aan alle leerlingen. Wel 17 zakken vol! 'Wat gooien wij allemaal in de prullenbak?' vroeg juf Cindy. Dat wisten de kinderen wel! Drinkpakjes, plastic zakjes, klokhuizen... geen papier want dat wordt al apart verzameld. En vanaf vandaag gaat er in iedere klas ook GFT en PMD verzameld worden! Maar weten de leerlingen ook hoe die grote afvalberg kleiner kan? Door afval te scheiden natuurlijk, maar daarnaast gaan de leerlingen met de juf of meester in de komende week ook nog eens goed nadenken over manieren waarop het totale schoolafval verminderd kan worden. De klas met het beste idee krijgt een leuke prijs! Een week later kwamen de leerlingen weer bijeen om het ingezamelde afval van de nieuwe week te bekijken. Juf Cindy verwelkomt de groepen leerlingen in de patio, waar de zakken restafval van de hele afgelopen week verzameld zijn. Kinderen beginnen al meteen te tellen...1,2,3... 9 zakken. Vorige week waren het er nog 17! Dat betekent dat er bijna de helft minder restafval is in één week. Het scheiden van GFT en PMD heeft effect! 'Maar als je goed kijkt in de zakken', merkt juf Cindy op, 'zie je dat er nog steeds best veel plastic en drinkpakjes in de restafvalzakken zitten'. Het kan dus nóg beter! Daarom gaan alle leerlingen vanaf nu nóg beter hun best doen, en al het personeel van school natuurlijk ook. De leerlingenraad koos het beste idee, en die inzending kwam van groep 7: Als we nu allemaal al in de supermarkt nadenken over de producten die we kopen en niet alles in plastic zakjes en verpakkingen doen en aanschaffen, dan is er écht sprake van minder afval, op school maar ook thuis. Goed plan groep 7, jullie hebben de prijs verdiend! Een met de hand oplaadbare zaklamp zonder batterijen voor alle winnaars"

GFT wordt op de school zelf verwerkt (7 verhalen)

1. Op een basisschool in Den Haag was er de wens om GFT te scheiden, echter was dit lastig. De school ligt in het centrum, voor huishoudens wordt GFT ook niet gescheiden opgehaald, er is geen groen schoolplein en beperkte ruimte. Er is gekozen voor een samenwerking met de stadsboerderij die in de wijk ligt. Op school wordt het GFT afval met de Bokashi methode verwerkt en dan naar de stadsboerderij gebracht. Dit werkt tot nu toe erg goed. De Bokashi stinkt niet en trekt ook geen vliegjes aan. Het vraagt wel wat inzet van docenten, maar dat gaat

- tot nu toe bij deze school erg goed. De eerste proef is in 2018 met succes van 4 groepen naar 6 groepen uitgebreid, vanaf 1 september 2019 doen alle 9 klassen en de teamkamer ook mee.
2. Op twee basisscholen in Den Haag wordt het GFT inclusief koffiedik op een eigen composthoop verwerkt. Bij één van de scholen beheert de conciërge de composthoop en is er één keer per maand een tuinwerkdag met ouders waarin het compost wordt omgezet. De conciërge houdt ook zicht op wat er op de composthoop belandt, bijvoorbeeld door leerlingen erop te wijzen dat brood niet op de composthoop hoort maar gewoon opgegeten dient te worden. Op deze school werkt de actieve rol van de conciërge erg goed.
  3. Op een basisschool in Harderwijk is gekozen om alleen GFT gescheiden in te zamelen. In Harderwijk wordt nascheiding toegepast, maar het scheiden van GFT is alsnog zinvol om nascheiden te vergemakkelijken. Bovendien kan met GFT afval lokaal nog iets gedaan worden. Papier wordt ook gescheiden opgehaald. De gemeente heeft een GFT container aangeleverd en haalt deze wekelijks op. De gemeente heeft hiervoor toestemming gegeven aan de gemeentelijke afvalinzamelaar.
  4. Op een basisschool in Spaarndam wordt GFT gescheiden en in de eigen schooltuin met een composthoop verwerkt. Verder wordt papier gescheiden. Met PMD scheiden is een tijd geëxperimenteerd, maar dat liep mis omdat niemand er verantwoordelijkheid voor had. Het ophalen gebeurde ook niet op regelmatige basis.
  5. Op één basisschool in Den Haag wordt er ingezet op het volledig meegaan met het huishoudelijk afval. Anders dan bij andere scholen wordt hier aan ouders gevraagd om al het afval dat op school vrijkomt mee terug nemen. Kinderen en ouders wordt verzocht om de meegenomen drinkpakjes en flesjes mee terug naar huis te nemen. Zo hebben ouders er zelf last van of baat bij als zij kiezen voor wel of geen drinkpakjes / flesjes. Ook het restafval en papierafval wordt door ouders meegenomen. Het GFT dat op school vrijkomt wordt op de composthoop van de school verwerkt. Deze school is erg bijzonder, er zitten namelijk maar 63 leerlingen op en er wordt gewerkt vanuit een sociocratie, waarbij leerlingen hun eigen leerproces volledig in handen hebben en het schoolbeleid mede bepalen.
  6. Op een basisschool in Den Haag wordt geëxperimenteerd met het verwerken van GFT-afval met de Bokashi methode.
  7. Op een basisschool in Bolswards wordt GFT gescheiden verzameld en in het compostvat op het schoolplein gedaan. De compost gaat daarna naar de schoolmoestuin. Dit maakt dat leerlingen extra gemotiveerd zijn om te scheiden, want ze hebben er daarna weer voordeel van. Het overige afval wordt in een zelfgemaakte milieustraat gedeponeerd.

Gedragmaatregelen (2 verhalen)

1. Op een basisschool in Harderwijk worden de restafval prullenbakken minder zichtbaar neergezet om te zorgen dat de schoonmaak het gescheiden afval niet weer bij elkaar gooit. Er is een taalbarrière die het lastig maakt om uit te leggen waarom er nu afval gescheiden wordt, hoe de schoonmaak daarmee om moet gaan en het is voor de schoonmaak extra gedoe om verschillende bakken te legen. Inmiddels zijn de schoonmakers er aan gewend en gaat het gescheiden ophalen goed.
2. Op een basisschool in Amsterdam zijn de leerlingen van groep 7 verantwoordelijk voor het ophalen van het papierafval uit alle lokalen. Deze leerlingen worden nu betrokken bij een initiatief om meer soorten afval te scheiden.

Overzicht metingen kilo's afval, voor en na invoering afvalscheiding

Op vijf scholen in Zeeland is door de afvalinzamelaar bijgehouden hoeveel afval er werd opgehaald voor de invoering van gescheiden inzameling en daarna. Wat direct opvalt is dat bij twee scholen het totale gewicht van het afval omhoog is gegaan en dat bij alle scholen de hoeveelheid papier omhoog is gegaan, ondanks dat het papier voorheen ook al gescheiden werd ingezameld. Het eerste is onverklaarbaar. De toename van de hoeveelheid papier heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat er aandacht voor het onderwerp is, en er daarom beter gescheiden wordt dan voorheen. Wellicht zijn er ook meer of beter geplaatste afvalbakken in de school, waardoor het voor leerlingen en leraren gemakkelijker en voor de hand liggender wordt om papier te scheiden. Ook bij scholen in Amersfoort wordt gemonitord hoeveel afval er vrij komt op verschillende stromen, helaas zijn daarvan de cijfers niet algemeen bekend gemaakt.

School	Papier (kg/maand)	PMD (kg/maand)	GFT (kg/maand)	Rest (kg/maand)	Totaal (kg/maand)
School 1 nulmeting	83 kg			164 kg	247 kg
School 1 eindmeting	136 kg	42 kg	31 kg	50 kg	259 kg
School 2 nulmeting	92 kg			487 kg	579 kg
School 2 eindmeting	189 kg	75 kg	74 kg	298 kg	636 kg
School 3 nulmeting	42 kg			293 kg	335 kg
School 3 eindmeting	120 kg	64 kg	52 kg	43 kg	279 kg
School 4 nulmeting	63 kg			936 kg	999 kg
School 4 eindmeting	157 kg	102 kg	??	629 kg	888 kg
School 5 nulmeting	19 kg			431 kg	450 kg
School 5 eindmeting	89 kg	98 kg	51 kg	176 kg	414 kg

Bijlage 1.2: Verhalen van scholen die per 1 september 2019 afvalscheiding gaan invoeren.

Contract met inzamelaar veranderd of nieuw contract (4 verhalen)

1. Op een VO school in Doorn is het mogelijk gebleken om het contract met de inzamelaar open te breken. Het hoofd facilitair heeft gesprekken gevoerd en er wordt in september 2019 gestart met het scheiden van PMD. De school vindt het wel spannend of de PMD stroom niet vervuild zal zijn, in dat geval gaat het hun meer geld kosten. Hierbij zou afvaleducatie een oplossing kunnen bieden maar de uitvoeringspartner krijgt weinig voet tussen de deur om dat te kunnen voorstellen. De eerste klas van deze school doet ook mee aan het bewoners initiatief 'Heuvelrug Plasticvrij 2026' en heeft daarvoor een filmpje met een pledge (belofte) opgenomen. Hierin beloven ze om uiterlijk in 2026 in de school geen gebruik meer te maken van papierbakken gemaakt van plastic, geen gebruik meer te maken van plastic bekers of plastic roerstaafjes, en geen plastic teiltjes meer op de pauze tafels te hebben.
2. Een VMBO school in Maartensdijk gaat vanaf 1 september 2019 afvalscheiding invoeren. De directie is bereid te investeren in bakken. De school heeft met de afvalinzamelaar afgesproken dat het PMD-afval door de gemeente mag worden opgehaald op de huishoudelijke afvalronde, tot het moment dat de afvalinzamelaar zelf een PMD-ronde langs de school kan inrichten. Binnen de afvalinzamelaar is nu wel aandacht voor deze casus en de verwachting is dat op zeer korte termijn bij de andere VMBO scholen van deze scholengemeenschap dezelfde afspraak gaat gelden.

3. Op een VO-school in Bilthoven wordt geëxperimenteerd met afval scheiden (PMD, papier, rest). De school is bezig om een nieuw afvalcontract af te sluiten met de inzamelaar waarin gescheiden ophalen opgenomen is. Nog niet duidelijk of het gaat lukken per 1 september 2019.
4. Stichting Spaarnesant in Haarlem wil voor al haar scholen afvalscheiding invoeren. Ze hebben, samen met enkele andere schoolbesturen, in september 2019 een Europese aanbesteding afval gepubliceerd. Gescheiden ophalen en duurzaam verwerken van het afval is in de aanbesteding opgenomen. Als alles volgens plan verloopt zal het nieuwe contract mei 2020 ingaan. Op het moment van schrijven is nog niet bekend hoe de aanbesteding is verlopen en hoe het met de invoering van de gescheiden inzameling op de scholen is gegaan.

Gescheiden afval gaat deels mee met huishoudelijk afval (1 verhaal)

1. Een basisschool in Amersfoort wil meedoen aan de pilot van de gemeente om 10 basisscholen hun PMD en GFT afval met de huishoudelijke ophaalronde mee te laten gaan. Restafval en papier blijft bij hun huidige inzamelaar mee gaan. Deze pilot zal 1 september 2019 starten.

Niet doorgegeven of het een nieuw contract of veranderd contract betreft (1 verhaal)

1. Een basisschool in Amsterdam gaat per 1 september 2019 starten met afvalscheiding. De school zet dan ook direct schoolbreed lessen over afvalscheiding in zodat leerlingen weten wat in welke bak hoort en waarom. De uitvoeringspartner weet op moment van schrijven niet of er aanpassingen zijn geweest in het huidige contract, of dat er een nieuw contract is afgesloten.

Bijlage 1.3: Verhalen van weerstand tegen afvalscheiding

Weerstand van schoonmakers (4 verhalen)

1. Bij een VO school in Amsterdam werken de schoonmakers niet mee aan gescheiden afval ophalen in de klas (te veel werk). De Eco-Schools begeleider heeft voorgesteld om leerlingen zelf afvalbakken uit de klas te laten legen bij grote gescheiden afvalbakken in de gangen, om de schoonmakers te ontlasten.
2. Op een VO school in Amsterdam is er vanaf 1 september 2019 een nieuwe aanbesteding voor afval. Het is op het moment van schrijven onduidelijk of het gelukt is om daar gescheiden ophalen in op te nemen, onder andere omdat de schoonmakers aangeven geen interesse te hebben om meerdere bakken uit de klas te legen. De gemeente kon/wilde de afvalbakken voor gescheiden afval niet voor de school betalen. Waarschijnlijk is deze vraag bij de educatie afdeling van de gemeente terecht gekomen (omdat dat de afdeling is waar de school contact mee heeft) en niet binnen de gemeente doorgespeeld naar bijvoorbeeld de afdeling afval, waar misschien wel financiële ruimte zou zijn. Op moment van schrijven is er, voor zover de uitvoeringspartner weet, geen oplossing voor gekomen.
3. Een basisschool in Culemborg wil aan de slag met afvalscheiding maar wil eerst een oplossing om het gescheiden afval te bewaren tot de inzamelaar komt. De school gaat zelf kijken of ze er ruimte voor kunnen vinden en de uitvoeringspartner denkt mee.
4. Twee basisscholen in Sneek willen graag GFT afval scheiden, mits via de raadsnotie er goedkope of gratis GFT containers beschikbaar komen. Tot dat geregeld is scheidt deze school alleen papier van het restafval. Ook bij een andere basisschool in Oppenhuizen speelt precies ditzelfde.

Wachten op een nieuw afvalcontract / weerstand van inzamelaar (7 verhalen)

1. 1. Op de scholen in Haarlem wordt gewacht op een nieuw afvalcontract. Daarom is er tot nu toe minder aandacht geweest voor afvalscheiding. Het nieuwe afvalcontract wordt middels een aanbesteding geregeld, daarin is gescheiden inzameling opgenomen als eis.

2. Op de scholen in Zeewolde wordt gewacht op een nieuw afvalcontract. Daarom is er tot nu toe geen aandacht voor afvalscheiding, omdat de scholen vinden dat ze leerlingen niet kunnen vragen afval te scheiden, terwijl het niet gescheiden wordt opgehaald. Eén school vormt hierop ene uitzondering, zij laten de leerlingen wel scheiden. Onduidelijk is of het afval daar wél gescheiden wordt opgehaald.
3. Een basisschool in Barendrecht is een ambitieuze school. Ze willen zonnepanelen en een groen schoolplein. Afval scheiden is nog niet ingevoerd omdat schoolafval als bedrijfsafval gezien wordt. De verordening wordt in de toekomst aangepast zodat scholen gescheiden afval kunnen laten ophalen door de gemeentelijk afvalinzamelaar. Wanneer dat gebeurd is zal de school waarschijnlijk wel gaan scheiden, gezien de overige duurzame ambities.
4. Op een VO school in Gouda zijn twee leerlingen van VWO-6 bezig om uit te zoeken of het mogelijk is om afval te scheiden op alle schoollocaties. Ze worden ondersteund door conrector, uitvoeringspartner, een enthousiaste docent en een MR-lid en enkele medeleerlingen. De directeur van de schoolvereniging beheert de contracten met de afvalinzamelaar en is langdurig ziek, dus het invoeren van gescheiden inzameling laat nog even op zich wachten.
5. Op een VO school in Amsterdam loopt door ziekte een aantal zaken door elkaar. De afvalbakken voor gescheiden inzameling staan klaar in de kelder van de school, maar worden pas in gebruik genomen wanneer er een nieuw contract met de inzamelaar is gesloten. Het nieuwe contract wordt door het schoolbestuur van de scholenkoepel via een aanbesteding geregeld, waar gescheiden inzameling in opgenomen is.
6. Op een VMBO school in Bilthoven is er een wens om afval te scheiden maar gaat het contact met de afvalinzamelaar in eerste instantie moeizaam. De gemeente heeft aangeboden om het PMD afval tijdelijk mee te nemen in de huishoudelijk afval route, tot de afvalinzamelaar de PMD route voor elkaar heeft, mits de afvalinzamelaar daarmee akkoord is. In september 2019 is het gelukt om de juiste personen aan elkaar te verbinden en is de afspraak gesloten. De school gaat nu het PMD gescheiden verzamelen en het wordt tijdelijk door de gemeente opgehaald.
7. Op een basisschool in Amsterdam is in eerste instantie deelname aan Afval op school stop gezet, wegens onderbezetting en aandacht voor prestaties (rekenen en taal), echter hebben ze een half jaar later contact gezocht met de projectleider educatie van de gemeente om gescheiden inzameling in te voeren. Deze projectleider heeft de uitvoeringspartner er weer bij betrokken, en zo is er toch begeleiding geweest. Vervolgens heeft de school opnieuw laten weten te druk te zijn en het invoeren van gescheiden afval uitstelt tot na de zomervakantie.

Weerstand uit het team (4 verhalen)

1. Op een basisschool in Dirksland vindt het docententeam het vies om GFT te scheiden omdat het gaat stinken in de GFT-bakken. Toch is er bij de kleuters nu gescheiden inzameling van GFT geregeld, doordat de directeur zich in heeft gezet en de docenten toch overtuigd zijn geraakt van het nut ervan. Het GFT afval gaat nu in een bruine klike. Voor het scheiden en gescheiden ophalen van PMD hebben ze hulp van buitenaf nodig (gemeente en schoolbestuur). Daarom is afvalscheiding nog niet ingevoerd. Ook willen ze afvalscheiding koppelen aan schoolbeleid en de projectplanning zodat alles gelijk op loopt. Ze vinden dat die drie met elkaar moeten kloppen om het overtuigend neer te zetten.
2. Op een basisschool in Den Haag is afvalscheiding niet ingevoerd omdat de school het druk heeft met interne zaken. Echter maakt de school wel gebruik van het aanbod om blad- en snoeiafval af te laten voeren door de gemeente.

3. Op een basisschool in Haarlem is afvalscheiding nog niet ingevoerd. De invoering ervan vraagt een extra inspanning van het team en daar was geen draagkracht voor. Er is wel een pilot geweest met het scheiden van GFT en PMD maar de bakjes voor in de klas voldeden niet aan de verwachtingen. Beide leverden meer stank op dan verwacht. De school gaat verbouwen, in de nieuwbouw plannen nemen ze wel afval scheiden direct mee en komt er waarschijnlijk een centraal punt voor gescheiden afval in de school, waardoor er geen aparte bakjes meer in de klas hoeven te zijn.
4. Op een basisschool in Scharsterburg is nog niet overgegaan tot het scheiden van het GFT. De schooldirecteur zou een GFT-container bij de gemeente bestellen, maar dat is tot nu toe nog niet gebeurd.

Weerstand uit de gemeente (4 verhalen)

1. Op een basisschool in Stad aan 't Haringvliet is de wens om PMD te scheiden. De school probeert een oranje kliko bij de gemeente aan te vragen omdat dat zou moeten kunnen maar tot nu toe zonder resultaat. De gemeente is bezig met grote plannen om de gemeente t.z.t. circulair te maken, en deze vraag is misschien tussen wal en schip geraakt. Waarschijnlijk betreft het geen onwil maar is de gemeente te druk. Deze school is ook aan het kijken om textiel in te zamelen via organisatie bag2school om zo geld in te zamelen.
2. Op een VO school in Brielle is de wens om afval te scheiden. Wanneer er een nieuw beleidsplan opgesteld wordt door de gemeente waar dit in is opgenomen, kan de school aan de slag. Tot die tijd is er wel geïnvesteerd in een restafval pers zodat de afvalinzamelaar minder vaak langs hoeft te komen.
3. Op een basisschool in Houten is afvalscheiding niet ingevoerd omdat de beleidsmedewerker afval van de gemeente niet wil meewerken aan het clandestien invoeren. Hij/zij wil dekking van de wethouder en het geheel op papier vastleggen. Hiervoor moet het langs de raad etc. De uitvoeringspartner houdt druk op de zaak door regelmatig contact te zoeken en het gesprek aan te gaan.
4. In Den Haag heeft de gemeente besloten om geen raadsbesluit te nemen om schoolafval mee te kunnen nemen als huishoudelijk afval. Daardoor moeten de scholen in Den Haag creatieve oplossingen verzinnen voor hun afval. Bij één basisschool in Den Haag scheidt men het PMD afval ook al weten ze dat het allemaal in dezelfde kliko belandt. Bij een basisschool in Den Haag merken ze dat het gebrek aan gescheiden inzameling ook afvalpreventie tegenwerkt, waarschijnlijk omdat de impact niet zo goed zichtbaar is wanneer al het afval in dezelfde kliko verdwijnt.

Onduidelijke voortgang (overgedragen begeleiding) (1 verhaal)

1. Op een VMBO school in Sneek is door een aantal leerlingen bij het vak maatschappijleer een plan geschreven voor GF scheiden. Dit naar aanleiding van een onderzoekje over het scheiden en composteren van GFT op school. De compost kan worden gebruikt in de schoolmoestuin. De begeleiding van de leerlingen is overgedragen en daarom is er weinig over bekend of dit plan doorgang gaat vinden.

Bijlage II: Gedeelde ervaringen over afvaleducatie

In deze bijlage vind je alle verhalen van de deelnemende scholen over afvaleducatie. Deze verhalen staan hier puntsgewijs vermeld, de totale resultaten zijn verwerkt in het rapport. Zie daarvoor [hoofdstuk 3](#).

Bijlage 2.1: Verhalen over eenmalige afvaleducatie

Gastlessen (7 verhalen)

1. Op een VO school in Brielle heeft de uitvoeringspartner de opdracht gekregen om lessen over afval scheiden te verzorgen in alle klassen van het vmbo, havo en vwo.
2. Op de vier pilotscholen in Zeeland zijn lessen gegeven naar aanleiding van de introductie van afvalscheiding op school.
3. Op een basisschool in Den Haag zijn er gastlessen geweest over duurzaamheid en dus ook over het thema afval. Op deze school worden 4 stromen door de afvalinzamelaar opgehaald (hard plastic, zacht plastic, papier en restafval).
4. Op een basisschool in Hoogland zijn er gastlessen gegeven over 'onderzoekend afvalprikken'. Door deze gastlessen worden leerlingen zich bewust van hoeveel afval er op straat ligt en welk afval dat is.
5. Op een basisschool in Barendrecht hebben alle 24 klassen en gastlessen over (zwerf)afval gekregen.
6. Op een basisschool in Maastricht is in 2018 een tweede ronde afvallessen van CNME Maastricht (project #PickitUp) en opschoonacties gehouden met groepen 7 & 8. Daarnaast heeft er een aantal maanden een trashboom gestaan waarin plastic flesjes verzameld werden voor het maken van meubelstukken. Deze moest er lang staan omdat er weinig flesjes werden gebruikt. In januari was hij vol en de inhoud wordt omgezet tot een stoel en een hocker voor in de aula.
7. Op een basisschool in Schiedam is een schoolbreed afval project geweest in de maand januari 2019. Klassen hebben les gehad van zwerfbeer, afvallessen van Stichting Milieu Dichterbij, zwerfafval opruimacties en knutselen met afval. Ook zijn er bezems beschilderd door de kleuters voor de winkeliers van het nabije winkelcentrum, om hen aan te moedigen om de openbare ruimte voor hun winkel schoon te houden. De afval ophaler heeft meebetaald aan de inzet van een kunstenaar in deze thema maand. Er is ook aandacht geweest voor de hoeveelheid afval die de school produceert en de soorten afval die de school produceert.

Excursies (3 verhalen)

1. Op een basisschool in Amsterdam is er doorlopend aandacht besteed aan het thema afval. Afval prikken, plastic vissen, papier scheiden, kleding inzamelen. Daarnaast hebben twee leerlingen een eco-scan gedaan om te kijken wat ze met duurzaamheid en afval willen doen. Ook onderzoekt de trekker van de school of ze een educatieprogramma af kunnen nemen bij Recycle Valley en of de conciërge die aan het re-integreren is betrokken kan worden.
2. De bovenbouw van een basisschool in Den Haag is op excursie geweest naar Haagse Milieu Service.
3. Op een basisschool in Stellendam is er één week aandacht besteed aan het thema afval. De klassen hebben de milieustraat bezocht, geknutseld met o.a. oude kleding, een kringloopwinkel ingericht met gedoneerde spullen van leerlingen / ouders.

Combinatie gastlessen en excursies (7 verhalen)

1. Op een basisschool in Den Haag wordt veel gebruik gemaakt van gastlessen en excursies. De wens is om de gastlessen meer in het beleid en schoolplan te verankeren, maar dat is nog niet gebeurd.
2. Op basisscholen in Haarlem en Spaarndam is meegedaan met het schoolbrede educatieproject Let's Do It Kids.
3. In Haarlem is er vanuit de gemeente voor 14 basisscholen een scholendag georganiseerd over plastic zwerfafval en plastic soep, samen met stichting Milieubende, voor groep 7 en 8. Totaal zijn daarmee in één klap ongeveer 720 leerlingen bereikt.
4. Op basisscholen in Haarlem hebben verschillende klassen meegedaan met de Noordpoolacademie.
5. Op een basisschool in Haarlem is in najaar 2018 3 weken lang aandacht besteed aan het onderwerp (zwerf)afval. Dit beviel zo goed dat in voorjaar 2019 opnieuw een week aandacht aan afval is besteed. De leerlingen zijn in die week op excursie geweest naar de afval-experience, hebben geknutseld met afval voor Sint-Maarten lampionnen, en in meerdere lessen is er aandacht voor het thema geweest. In de tweede themaweek is er ook aandacht besteed aan voorlichting voor (allochtone) ouders over afvalscheiding en het zwerfafvalprobleem.
6. Op een basisschool in Barendrecht hebben alle 10 kleutergroepen een les over zwerfafval gehad en een zwerfafvalactie uitgevoerd. Daarnaast is de uitvoeringpartner op ca. negen andere basisscholen geweest met een gastles. Hierbij gebruikt hij de Plastic Extruder om smileys van plastic uit de plastic bak te maken, die een leerling kan winnen door de meeste antwoorden goed te hebben bij de quiz. Hiermee zien leerlingen met eigen ogen dat je van plastic afval weer nieuwe dingen kan maken.
7. Op een basisschool in Stad aan 't Haringvliet is een Afval op Schooldag georganiseerd. Alle klassen gingen aan de slag met Eco & afval. De kleuters gingen kijken bij een boer hoe voedsel geteeld wordt, en hoe het zonder verpakking direct verkocht kan worden. De middenbouw kreeg een afvalles van Stichting Milieu Dichterbij en worden met de kennis van die les plastic recycle ambassadeurs op school. De bovenbouw is op excursie gegaan naar een lokale supermarkt om aan de supermarkt directeur vragen te stellen over afval. Daarna simuleren ze in een rollenspel zelf het beheren van een supermarkt om te kijken of zij die wel met minder afval kunnen organiseren.

Door docenten/school zelf geregeld (8 verhalen)

1. Op een basisschool in Schiedam is een projectmaand met het thema afval geweest.
2. Op een VO-school in Den Haag hebben verschillende klassen aan het thema afval gewerkt. Bij een project voor biologie heeft 4 VWO een voorstel gemaakt voor de gemeente om het plastic afval terug te dringen. Dit plan gaan de leerlingen pitchen bij de gemeente. Bij Aardrijkskunde hebben ze de lesbrief 'Aan de slag met afval' in het voortgezet onderwijs gedaan en voor een profielwerkstuk biologie hebben leerlingen geëxperimenteerd met nudging (voetstappen, basketbalnetje) om leerlingen meer afval in de bakken te laten gooien.
3. Op een VO school in Haarlem hebben twee eindexamen leerlingen voor hun profielwerkstuk onderzocht 'Hoe zijn middelbare scholieren te motiveren om hun afval te scheiden?'. Daarbij hebben zes klassen een gastles gekregen over zwerfafval en plastic soep van een NME docent. Het bleek dat lessen over het onderwerp in combinatie met leuke afvalbakken het beste werkt. De school is aan het kijken naar mogelijkheden om het thema afval structureel in te passen in het onderwijsprogramma.

4. Op een basisschool in Hoogland doen de leerlingen zelf een nulmeting door simpele bakken voor gescheiden afval (papier, PMD, GFT, rest) neer te zetten en bij te houden hoeveel van elke stroom er vrijkomt. De PMD en GFT fractie wordt weer toegevoegd aan het restafval, maar de leerlingen zijn door hun eigen onderzoek zich wel bewust geworden van de hoeveelheid afval en de mogelijk- en moeilijkheden van scheiden. Er wordt nu door de school aandacht besteed aan het inrichten van afval scheiden.
5. Op een VMBO school in Sneek is een groepje leerlingen dat vanuit een profielwerkstuk afval scheiden op school onderzoekt. Tevens heeft een leerkracht een les gemaakt voor klas 1 over recyclen en voor klas 2 over het verzamelen van zwerfafval. Hierbij verzamelen leerlingen zwerfafval, dat ze vervolgens gaan rubriceren om uit te vinden waar het meeste zwerfafval uit bestaat.
6. Op een basisschool in Harderwijk hebben de leerlingen van groep 6 een inventarisatie gemaakt van hoe het op school geregeld is wat betreft papier, GFT, PMD, glas, E-waste, KCA en restafval. Vanuit deze inventarisatie hebben de leerlingen een advies geschreven hoe het afval scheiden moet worden ingevoerd in de hele school.
7. Op een basisschool in Harderwijk heeft de klas van de trekker van het project een nulmeting gedaan met het eigen afval door papier te scheiden van het restafval. Daarna ook een GFT container van de gemeente gekregen en GFT gaan scheiden.
8. Op een basisschool in Amsterdam heeft groep 8 de BREEAM-junior-eco-scan gedaan. De resultaten hiervan vragen om opvolging, met name installeren van gescheiden afvalbakken in de klassen. De school neemt ook gastlessen af over (zwerf)afval. In het voorjaar werd er een schoolbrede themaperiode georganiseerd rond duurzaamheid met veel aandacht voor afval. Onder andere heeft de school een kringloopwinkel ingericht van ingeleverde spullen die door groep 4 beheerd wordt. Hierin kwam een breed scala aan vaardigheden aan bod, zoals creativiteit (inrichten), taal (aanprijzen van producten), rekenen (optellen, geld ontvangen, wisselgeld geven) en sociale vaardigheden (omgaan met iemand die iets bij je koopt). Het geld wat er verdiend werd, is aan een goed doel geschonken dat werkt aan de oplossing voor plastic soep. Groep 8 heeft tijdens de themaweek hun eigen ecologische voetafdruk berekend, en opgeschreven hoe ze die kunnen verkleinen.

Bijlage 2.2.: Verhalen van scholen waar afvaleducatie jaarlijks terugkomt (8 verhalen)

1. Het project Let's Do It Kids valt in Haarlem erg in de smaak. In het project krijgen alle leerlingen van een school in één ochtend les over zwerfafval en afvalscheiding en gaan ze daarna zwerfafval opruimen in de wijk. Na een grootschalige introductie van het project in schooljaar 2018 – 2019, waarin 148 klassen van 14 scholen meededen, gaat het in schooljaar 2019 – 2020 door. Sommige scholen doen dan voor het eerst mee, bij andere scholen wordt het project herhaald, omdat er ook gescheiden afval wordt ingezameld op school en de leerlingen daar steeds meer over kunnen leren.
2. Op een VO school in Haarlem hebben negen klassen van 2 HAVO / VWO een gastles gehad over zwerfafval, plastic soep en circulaire economie. Daarna hebben de leerlingen voor lokale ondernemers nagedacht over oplossingen voor het zwerfafval in de wijk, en voor het zwerfafvalvrij maken van Haarlemse festivals. Daarnaast doet de school jaarlijks mee aan Warmetruieendag en is er elk jaar de UNESCO-week waarbij er jaarlijks een ander thema rondom

duurzaamheid wordt uitgelicht, dit jaar in samenwerking met Stichting De Schone Stad. In najaar 2019 gaan de tweede klassen weer een project over circulaire economie doen.

3. Op een basisschool in Scharsterburg worden afvalactiviteiten opgenomen in de activiteitenkalender van de school zodat het ook volgend jaar weer georganiseerd wordt.
4. Op een basisschool in IJzendijke worden de gastlessen rondom afval van NME centrum / Schoon Zeeland vanaf nu jaarlijks herhaald.
5. Op een basisschool in Axel worden de gastlessen over het scheiden van de afvalstromen papier, GFT, PMD en restafval vanaf nu jaarlijks herhaald met elk jaar een iets andere focus. Komend jaar wordt de focus afvalpreventie. Ze durven een verbod op drinkpakjes niet aan, omdat er veel concurrentie is met andere scholen, maar willen wel door leerlingen kennis te geven proberen om de hoeveelheid afval te verminderen.
6. Op een basisschool in Amsterdam is de ervaring met Afval op School zo positief dat het thema een plek krijgt in het jaarplan en terugkerend wordt. Hierbij is de ondersteuning van ANMEC cruciaal, schrijft de kartrekker op school.
7. Op een basisschool in Culemborg zijn er eerst gastlessen gegeven met het lespakket Afval, daar zit veel in! Vervolgens gaat de school aan de slag met het gratis lespakket van afvalbedrijf Avri, en kan zich inschrijven voor gastlessen rondom de vierdaagse en KeepItCleanDay.
8. Op een basisschool in Den Haag wordt overwogen om een afvalthema op te nemen in de jaarplanning of te koppelen aan een bestaand onderdeel. Onder andere is er de wens om een afvalanalyse te doen om de bewustwording onder leerlingen te stimuleren.

Bijlage III: Gedeelde ervaringen over afvalpreventie

In deze bijlage vind je alle verhalen van de deelnemende scholen over afvalpreventie. Deze verhalen staan hier puntsgewijs vermeld, de totale resultaten zijn verwerkt in het rapport. Zie daarvoor [hoofdstuk 4](#).

Bijlage 3.1: Verhalen van scholen over succesvolle afvalpreventie (14 verhalen)

1. Op een basisschool in Haarlem is tijdens een schoolfeest aandacht besteed aan afval scheiding, en werden leerlingen aangemoedigd om een eigen beker mee te nemen om plastic afval te voorkomen.
2. Op een VO-school in Haarlem zijn er 4 watertappunten en lopen leerlingen rond met duurzame navulbare drinkflessen en er zijn geen plastic bekers voor koffie maar stenen mokken.
3. Op een basisschool in Stad aan 't Haringvliet worden pakjes en zakjes mee teruggestuurd naar huis en wordt er verwacht dat leerlingen trommels en bekers meenemen.
4. Op een VO school in Haarlem nemen leerlingen geen drinkpakjes mee naar school en gebruiken ze waterflesjes en broodtrommels. GFT-afval gaat op de schoolcomposthoop en hoeft dus niet mee met het restafval.
5. Op een basisschool in Den Haag zijn drinkpakjes verboden en leerlingen hebben drinkflessen gekocht. Er was nauwelijks tot geen protest van de ouders. Door het verbod is er veel minder afval en zijn meerdere rolcontainers vervangen door enkele kliko's. Dit scheelt veel werk voor de conciërge. Dit levert een financiële besparing op van ca. €5.000 per jaar
6. Op een basisschool in Oostvoorne zijn broodtrommels en drinkbekers verstrekt door de gemeente. De broodtrommels worden goed gebruikt, maar de drinkbekers lekken vaak, waardoor veel leerlingen die niet meer gebruiken. Dit jaar worden de drinkpakjes nog gedoogd omdat het beleid nog nieuw is, vanaf volgend jaar gaan de pakjes retour mee terug naar huis. De school heeft een continue rooster met twee eet-drink pauzes, daarom is het wel nog zoeken naar lekker drinken naast water.
7. Op een basisschool in Harderwijk is het plan om volgend jaar met afvalpreventie te starten door drinkbekers en broodtrommels aan te moedigen. Dit wordt ook gedaan vanuit het oogpunt van Gezonde School.
8. Op een VO School in Den Haag wordt er waarschijnlijk op korte termijn een watertappunt geïnstalleerd om leerlingen aan te moedigen om water te drinken in plaats van uit pakjes.
9. Bij een basisschool in Lopik wordt gekeken naar het inkoopbeleid om te zorgen dat er minder verpakkingsmateriaal via de inkoop de school in komt.
10. Op een basisschool in Amersfoort wordt het papierafval verminderd door met wisbordjes te werken in plaats van schriften en papierwerk.
11. Op een basisschool in Middelharnis hebben de kinderen van groep 3 en 4 in alle klassen een toneelstuk opgevoerd om een dopper te promoten zodat er minder drinkpakjes mee naar school hoeven.
12. Op een basisschool in Melissant hebben leerlingen tijdens een schoolfeest geld opgehaald om drinkflessen voor de hele school te kunnen kopen. Daarnaast laten ze de leerlingen de pakjes apart verzamelen om bewustwording te creëren.
13. Op een VO school in Den Haag zijn leerlingen bezig met het reduceren van plastic flesjes. Het plan is om zelf duurzame waterflessen te ontwerpen en deze dan te laten kopen door leerlingen voor weinig geld.

14. Op een basisschool in Harderwijk wordt er meer digitaal gewerkt om papierafval te voorkomen.

Bijlage 3.2: Verhalen van scholen over weerstand tegen afvalpreventie (4 verhalen)

1. Op een basisschool in Den Haag worden drinkpakjes en zakjes nog niet actief geweerd, maar is het al wel gebruikelijk dat veel kinderen broodtrommels en drinkbekers gebruiken. Er wordt besproken of ze dat volgend jaar wel actief willen gaan doen (weren) maar daar is nog geen consensus over.
2. Op een basisschool in Achthuizen krijgt de school weerstand van de ouders wanneer zij het schoolbeleid aanpassen naar gezonde snacks en geen drinkpakjes. De school wil graag gesteund worden door de gemeente of schoolbestuur in deze aanpassing van het schoolbeleid zodat het niet meer alleen van hen komt maar van een grotere groep.
3. Er zijn ook meerdere scholen waar broodtrommels en drinkbekers zijn verstrekt, waarbij er vervolgens klachten van ouders zijn dat de drinkbekers lekken waardoor ze de bekers niet willen gebruiken. Het is dus wel noodzaak om goede bekers te verstrekken. Sommige scholen lossen dit op door de drinkbekers op school te houden, zodat de bekers niet vervoerd hoeven worden en ook niet in de tas lekken.
4. Op een basisschool in Den Haag merkt het team weerstand tegen afvalpreventie. Op deze school is geen gescheiden inzameling mogelijk omdat de gemeente geen besluit tot algemeen belang heeft gemaakt, en de scholen zelf hun afvalcontract niet aangepast krijgen omdat het een klein volume betreft. Waarschijnlijk is het voor leerlingen en docenten lastig om actief aan afvalpreventie te doen omdat de impact niet zo goed zichtbaar is wanneer al het afval in dezelfde klikeo verdwijnt.

Bijlage IV: Gedeelde verhalen over zwerfafval

In deze bijlage vind je alle verhalen van de deelnemende scholen over zwerfafval. Deze verhalen staan hier puntsgewijs vermeld, de totale resultaten zijn verwerkt in het rapport. Zie daarvoor [hoofdstuk 5](#).

Zwerfafval opruimen als corvee (1 verhaal)

1. Op een VO school in Den Haag moeten de leerlingen als corvee twee keer per jaar rond de school het zwerfvuil opruimen. Jonge leerlingen vinden het leuk, maar hoe ouder ze worden, hoe minder leuk ze het vinden. Het zwerfafval wordt voornamelijk veroorzaakt door meeuwen en kraaien die vuilniszakken open pikken, die aan de straat staan om opgehaald te worden.

Opruimacties samen met een les (4 verhalen)

1. Op de basisscholen in Haarlem waar is meegedaan aan programma Let's Do It Kids, zijn er zwerfafvalopruimacties geweest. De opruimactie wordt jaarlijks herhaald.
2. Op een VMBO school in Sneek is door klas 2 voor een opdracht zwerfafval verzameld en gerubriceerd in verschillende afval categorieën.
3. De basisscholen van Stichting Robijn in Nieuwegein zijn naar aanleiding van project Let's Do It Kids gestart met zwerfafval opruimen. Er doen 11 basisscholen mee, elke week ruimt een andere school op. Ze hebben behoefte aan een aantal extra grijpers, handschoenen en plastic zakken en hebben daar bij de gemeente om gevraagd.
4. Op een basisschool in Barendrecht hebben alle 10 de kleuterklassen een les over (zwerf)afval ontvangen en een zwerfafvalactie uitgevoerd. De grijpers zijn op school achtergelaten door de gemeente omdat de leerlingen graag in de pauzes ook met de grijpers op pad willen kunnen.

Toch last van zwerfafval ondanks aandacht in de les (1 verhaal)

1. Op een basisschool in Den Haag is veel last van zwerfafval ondanks aandacht voor het onderwerp in de les. Het zwerfafval ligt veel in het parkje achter de school en wordt waarschijnlijk grotendeels door wijkbewoners en andere gebruikers van het parkje veroorzaakt.

Opruimacties los van een les (10 verhalen)

1. Op een basisschool in Middelharnis ruimt een klas elke week spontaan afval op als ze terug lopen van gym naar de school. Dit is op initiatief van de juf en de leerlingen doen enthousiast mee.
2. Op een basisschool in Haarlem hebben de leerlingen het speelplein voor de school geadopteerd. Dat betekent dat de leerlingen één keer per maand het plein schoonmaken samen met het wijkteam. Welke leerlingen dat zijn rouleert per klas.
3. Op een basisschool in Den Haag zijn door de gemeente grijpers achtergelaten en daardoor wordt er nu elke week een zwerfafval rondje gedaan met steeds andere leerlingen. Dit gaat onder leiding van de gemotiveerde conciërge.
4. Een basisschool in Culemborg heeft een convenant getekend waarin de leerlingen beloven zich in te zetten voor afvalpreventie, afvalscheiding en het opruimen van zwerfafval.
5. Op een basisschool in Heeg wordt er nagedacht over welke activiteiten structureel te organiseren rondom zwerfafval, bijvoorbeeld het adopteren van een jutbak.
6. Op een VO school in Haarlem willen ze aan de slag met de snoeproute in de buurt samen met het gemeentelijk afval inzamelbedrijf.
7. Op een basisschool in Den Haag houden de leerlingen de omgeving van de school schoon.
8. Op een VO school in Haarlem is het de bedoeling dat de 130 leerlingen van 3 VWO zwerfafval gaan oprapen in de stad.

9. 9 verschillende basisscholen in gemeente Utrechtse Heuvelrug doen mee aan een adoptieproject van de schoolomgeving, het zogenaamde 'Prikkersgilde'. De school krijgt hieraan het einde van het jaar €150 euro voor en de gemeente levert afvalgrijpers en hesjes. Door hieraan mee te doen wordt er ook op andere vlakken meer over afval nagedacht. Zo kwam bij een bepaalde school Sinterklaas in een vuilniswagen naar school. Een andere school startte een zwerfafval-adoptie project. Bij de verschillende basisscholen is verschillend geregeld hoe vaak leerlingen opruimen. Bij sommige scholen ruimt één bepaalde groep (6, 7 of 8) ongeveer 1 x per maand op. Bij een andere ruimen alle klassen 1 x per maand op.
10. Op een VMBO school in Maarsbergen start in 2019-2020 weer het opruimen van zwerfafval langs de N-weg tussen Maarsbergen en Leersum. De school was ermee gestopt omdat er te weinig personeel was om de leerlingen te begeleiden. Er is ook kans dat de school mee gaat doen aan een periode van verscherpt toezicht op zwerfafval door de BOA's. Dit is op een andere school in Doorn al getest en heeft gezorgd voor minder zwerfafval in het winkelgebied. Het verscherpte toezicht is een periode van drie weken en er wordt ook aandacht aan besteed via de mededeling borden van de school. Het opruimen van zwerfafval door leerlingen werd door winkeliers beloond met koeken en chocomel.
11. Op een basisschool in Maastricht zijn vlak voor de zomervakantie alle leerlingen van de school de wijk ingetrokken om afval op te ruimen. Klassen werden verdeeld over de verschillende straten in twee wijken, en er is in 1 middag heel veel afval opgehaald. Van tevoren hebben alle leerlingen geleerd wat afval op straat betekent voor het milieu, voor de mensen en voor de dieren. Ook leerden ze de afbraaktijden van verschillende soorten afval en werd er zelf plastic soep gemaakt.

Willen wel iets doen, maar nog geen goede 'hoe'. (1 verhaal)

1. Op twee basisscholen in Heeg willen de scholen (die gezamenlijk in één gebouw zitten) wel iets met zwerfafval doen maar is niet ingegaan op het aanbod van 'Doe mee verlos de zee' om een jutbak te plaatsen. De school voelt teveel druk om dan ook iets met de jutbak te moeten doen. Bij een andere school is er geen jutbak geplaatst vanwege angst voor vandalisme. Bij een school in Sneek is de jutbak niet geplaatst omdat er bij plaatsing buiten het schoolplein angst voor vandalisme was, en de jutbak op het afgesloten schoolplein plaatsen had weinig nut omdat daar weinig zwerfafval te vinden is.

Bijlage V: Schoolverhalen over samenwerking met de gemeente

In deze bijlage vind je alle verhalen van de deelnemende scholen over de samenwerking met gemeenten. Deze verhalen staan hier puntsgewijs vermeld, de totale resultaten zijn verwerkt in het rapport. Zie daarvoor [hoofdstuk 7](#).

Gemeente doneert spullen (9 verhalen)

1. In Brielle gaat de gemeente afvalbakken leveren aan een VO school.
2. Op een basisschool in Houten heeft de gemeente de afvalbakken gefaciliteerd.
3. Op een basisschool in Vogelwaarde haalt de afvalinzamelaar GFT, PMD, papier en restafval gescheiden op. De gemeente heeft de afvalbakken voor in de klas gefinancierd.
4. Op een basisschool in Harderwijk wordt GFT apart ingezameld op school. Hiervoor heeft de gemeente een GFT container aangeleverd.
5. Op een basisschool in Harderwijk heeft de klas van de trekker van het project een nulmeting gedaan met het eigen afval door papier te scheiden van het restafval. Daarna heeft de school ook een GFT container van de gemeente gekregen en is GFT gaan scheiden.
6. De gemeente Westvoorne heeft voor een basisschool in Oostvoorne broodtrommels en drinkbekers voor alle leerlingen gedoneerd om het gebruik van drinkpakjes en plastic zakjes te ontmoedigen.
7. Op een basisschool in Barendrecht hebben alle 10 de kleuterklassen een les over (zwerf)afval ontvangen en een zwerfafvalactie uitgevoerd. De grijpers zijn op school achtergelaten door de gemeente omdat de leerlingen graag in de pauzes ook met de grijpers op pad willen kunnen.
8. Op een basisschool in Den Haag zijn door de gemeente grijpers achtergelaten en daardoor wordt er nu elke week een zwerfafval rondje gedaan met steeds andere leerlingen. Dit gaat onder leiding van de gemotiveerde conciërge.
9. 9 verschillende basisscholen in gemeente Utrechtse Heuvelrug doen mee aan een adoptieproject van de schoolomgeving. De school krijgt hier aan het einde van het jaar €150 euro voor en de gemeente levert afvalgrijpers en hesjes. Bij verschillende basisscholen is verschillend geregeld hoe vaak leerlingen opruimen. Bij de ene school ruimt groep 7 ongeveer één keer per maand op. Bij een andere school ruimen alle klassen één keer per maand op. Bij weer een andere school is het groep 6 die één keer per maand opruimt. Bij weer een andere school de ladder ruimt groep 7 & 8 één keer per maand op.

Gemeente verandert het beleid (4 verhalen)

1. Op een VO school in Brielle is de wens om afval te scheiden. Wanneer er een nieuw beleidsplan opgesteld wordt door de gemeente waar dit in opgenomen is dan kan de school aan de slag. Tot die tijd is er wel geïnvesteerd in een restafval pers zodat de afvalinzamelaar minder vaak langs hoeft te komen.
2. Op een basisschool in Houten is afvalscheiding niet ingevoerd omdat de beleidsmedewerker afval van de gemeente niet wil meewerken aan het clandestien invoeren. Hij/zij wil dekking van de wethouder en het geheel op papier vastleggen. Hiervoor moet het langs de raad etc. De uitvoeringspartner houdt druk op de zaak door regelmatig contact te zoeken en het gesprek aan te gaan.
3. Op een basisschool in Aalsmeer is per 1 januari 2019 overgegaan op volledige afvalscheiding (papier, PMD, GFT, rest). Afvalscheiding op deze basisschool is een pilot om te kijken of afvalscheiding goed gaat op school. Deze pilot wordt vanuit de gemeente geïnitieerd, en de

scholen vinden het de taak van de gemeente om voor hen het contact met de afvalinzamelaar te hebben en te zorgen dat de contracten omgezet worden, zonder dat het de scholen meer gaat kosten. De reactie van de gemeente is een raadsvoorstel om basisscholen als meerpersoonshuishoudens te gaan zien zodat voor alle basisscholen gescheiden inzameling geregeld is en hetzelfde kost.

4. Een basisschool in Barendrecht is een ambitieuze school. Ze willen zonnepanelen en een groen schoolplein. Afval scheiden is nog niet ingevoerd omdat schoolafval als bedrijfsafval gezien wordt. De verordening wordt inmiddels aangepast zodat scholen gescheiden afval kunnen laten ophalen door de gemeentelijk afvalinzamelaar.

Gemeente haalt afval op (6 verhalen)

1. Op een basisschool in Steenbergse worden papier en GFT gescheiden ingezameld en meegenomen met het burgerafval. De school wordt gezien als bedrijf en moet daarom meer betalen als ze PMD gescheiden willen laten ophalen, dat doen ze dus nog niet.
2. Basisscholen in Utrechtse Heuvelrug hebben de optie om GFT en PMD klike's te krijgen van de gemeente en het op te laten halen op de huishoudelijke afvalronde. Hier maken scholen dankbaar gebruik van. De gemeente hanteert de regel 1 klike per 50 leerlingen, dus voor een school van 200 leerlingen 1 klike per afvalstroom (GFT, PMD, papier, restafval) met als streven om na 2 jaar nog maar 1 klike per 100 leerlingen nodig te hebben door middel van afvalpreventie.
3. Een basisschool in Barendrecht is een ambitieuze school. Ze willen zonnepanelen en een groen schoolplein. Afval scheiden is nog niet ingevoerd omdat schoolafval als bedrijfsafval gezien wordt. De verordening wordt inmiddels aangepast zodat scholen gescheiden afval kunnen laten ophalen door de gemeentelijk afvalinzamelaar.
4. Op twee VMBO scholen in gemeente De Bilt is er een wens om PMD gescheiden aan te leveren. De afvalinzamelaar heeft zelf nog geen PMD route langs deze scholen. Er is nu afgesproken dat het PMD afval door de gemeente meegenomen wordt op de huishoudelijke afvalroute. Wanneer de afvalinzamelaar de PMD route heeft, neemt de afvalinzamelaar het inzamelen over.
5. Op een basisschool in Den Haag is afvalscheiding niet ingevoerd omdat de school het druk heeft met interne zaken. Echter maakt de school wel gebruik van het aanbod om blad- en snoeiafval af te laten voeren door de gemeente.
6. Eén basisschool in Amersfoort wil meedoen aan de pilot van de gemeente om 10 basisscholen hun PMD en GFT afval met de huishoudelijke ophaalronde mee te laten gaan. Restafval en papier blijft meegaan met hun huidige ophaler. Deze pilot zal 1 september 2019 starten.

Gemeente organiseert educatie (1 verhaal)

1. In Haarlem is er vanuit de gemeente voor 14 basisscholen een scholendag georganiseerd over plastic zwerfafval en plastic soep, samen met stichting Milieubende, voor groep 7 en 8. Totaal zijn daarmee in één klap ongeveer 720 leerlingen bereikt.

School heeft ondersteuning van de gemeente nodig (2 verhalen)

1. Op een basisschool in Achthuizen krijgt de school weerstand van de ouders wanneer zij het schoolbeleid aanpassen naar gezonde snacks en geen drinkpakjes. De school wil graag gesteund worden door de gemeente of schoolbestuur in deze aanpassing van het schoolbeleid zodat het niet meer alleen van hen komt maar van een grotere groep.
2. Op een basisschool in Stad aan 't Haringvliet is de wens om PMD te scheiden. De school probeert een oranje klike bij de gemeente aan te vragen omdat dat schijnt te kunnen maar tot nu toe zonder resultaat. Deze school is ook aan het kijken om textiel in te zamelen via organisatie bag2school om zo geld in te zamelen.